Stenogrammid

XIII Riigikogu, VI Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 21.09.2017, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine
1. 10:13 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti demokraatia ohud ja väljakutsed" arutelu

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Enn Eesmaa
Tere hommikust, austatud kolleegid! Alustame Riigikogu täiskogu VI istungjärgu 2. töönädala neljapäevast istungit. Alustame eelnõude ja arupärimiste üleandmisega. Olen juhatuse nimel nõus neid vastu võtma. Palun, Igor Gräzin!

10:01 Igor Gräzin
Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Eile ma juhtusin kogemata televiisorit vaatama ja hoiatan teid, et ärge vaadake. See, mis sealt tuleb, on ikka jube. Tegelge millegi muuga. Eilses "Pealtnägijas" oli ülevaade sellest, kuidas Keskerakond ei ole suhtunud Tallinna varasse heaperemehelikult. Vanalinnas asuvat kinnisvara on jagatud Keskerakonnaga seotud inimestele, eirates seejuures igasugust äriloogikat. Saates toodi välja, et Keskerakonna nimekirjas kandideerinud inimestele, Keskerakonna juhtkonnale lähedal seisvatele inimestele ja sotsiaaldemokraatide nimekirjas kandideerinud inimestele renditi kinnisvara alla normaalset vanalinna rendihindade taset, jättes kõik äririskid maksumaksja kanda. Näiteks rendib üks Keskerakonna liige – muide, ma tean, kes see on – vanalinnas asuvat kolmekordset maja, makstes kogu maja eest renti 972 eurot kuus. Sisuliselt on kolmekorruseline vanalinnas asuv kinnisvara saadud kahe keskmise vanaduspensioni eest. Samamoodi on Raekoja platsile saanud – minu hinnangul korruptiivsel teel – kahekordse maja sotsiaaldemokraatide esindajana Tallinna Linnavolikogusse valitud isik. Lisaks saates väljatoodud paljastustele on kahtlasi tehinguid linna kinnisvaraga tehtud rohkem. Kapo on hinnanud, et MTÜ Inimõiguste Teabekeskus tegutseb Venemaa mõjutuspoliitika tööriistana, aga Keskerakonna juhitav linnavalitsus on otsustanud talle rentida büroopinnad hinnaga 0,96 eurot ruutmeetrilt. Siit tulenevad kõikvõimalikud järgmised küsimused, millest ma loen ette ühe spetsiifiliselt isikliku. Milline on teie soovitus, kuidas saaks Tallinnas seaduslikult, ilma Keskerakonda kuulumata rentida kolmekordset maja vanalinnas rendihinnaga 972 eurot kuus? Ma olen sellest huvitatud. Aitäh!

10:03 Aseesimees Enn Eesmaa
Mina ka.

10:03 Igor Gräzin
Aa, voh, tema tahab kah.

10:03 Aseesimees Enn Eesmaa
Eerik-Niiles Kross.

10:03 Eerik-Niiles Kross
Hea juhataja! Head kolleegid! Mind ja minu nelja kaaslast Reformierakonna fraktsioonist ajendas seda arupärimist esitama, ütleksin, selline kognitiivne dissonants, mis pidevalt tekib erinevuse tõttu selle vahel, mida valitsuse julgeolekupoliitilisi seisukohti siit puldist või oma pressikonverentsidel esitades

räägib peaminister ja mida räägivad peaministri erakonna juhtfiguurid, tutvustades oma julgeolekupoliitilisi seisukohti mitmel pool mujal. Paari päeva eest avaldas eurosaadik Yana Toom Vene telekanali Rossija saates "Õhtu Vladimir Solovjoviga" arvamust, et NATO kollektiivse kaitse artikkel 5 on muutunud teenuseks, mida alliansi liikmesriikidele pakutakse. Ta ütles, et sellise hüsteeria õhutamine on loomulik, sest nõudlus sellise teenuse järele kasvab. Ta rääkis Eesti ja liitlaste murest seoses õppusega Zapad. No jätame kõrvale selle, et esinemine Solovjovi saates on üleüldse suhteliselt kahtlane. Aga mulle tuli kohe meelde, kuidas peaminister Ratas siitsamast puldist ütles niimoodi: "Me oleme üldiselt suutnud Eesti riigis ühte joont hoida ja see joon on olnud see, et me ei ole oma riigi mingeid siseprobleeme ja pseudoteemasid hakanud klaarima välispoliitiliste kanalite, välismeedia kaudu. [---] Siin saalis ei ole ühtegi erakonda, kes tahab meie usaldusväärsust väljaspool Eestit kahjustada ja meie head nime liitlaste silmis Euroopa Liidus ja NATO-s kahjustada." Ma arvasin seni kogu aeg, et ta rääkis minust, aga nüüd ma saan aru, et ta rääkis ilmselt Yana Toomist, vähemasti ma loodan seda, kuigi ta on öelnud, et Yana Toom esindab alati Keskerakonna valitsuse ja Keskerakonna programmilisi seisukohti ja põhimõtteid. Arupärimises on mitu küsimust, aga nende põhiline sisu on selles, et mida on peaminister teinud, et viia oma juhtpoliitikute seisukohad kooskõlla Eesti julgeolekupoliitika alustega. Aitäh!

10:06 Aseesimees Enn Eesmaa

Olen Riigikogu juhatuse nimel vastu võtnud kaks arupärimist ja juhatus otsustab nende edasise menetlemise, nagu tavaliselt, Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse alusel. Artur Talvik, kas teil on protseduuriline küsimus?

10:06 Artur Talvik

Hea eesistuja! Vabaerakonna fraktsioonile jääb natuke arusaamatuks, miks ei saa tänasel oluliselt tähtsa riikliku küsimuse arutelul esitada küsimusi Jaak Printsile. Kas Jaak Prints annab seal puldis etendust või teeb ta ettekande? Paberites on kirjas, et ta teeb ettekande. Oleks loomulik, et ettekandjale saaks esitada küsimusi. Mina suure demokraatiafännina ja Jaak Printsi fännina tahaksin, et temaga toimuks arutelu. Miks on juhatus teinud sellise otsuse, et oluliselt tähtsa riikliku küsimuse arutelul, nagu pealkirigi ütleb, ei lasta arutleda?

10:07 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud kolleeg! Seda laadi riiklike küsimuste arutelul, kus on kolm esinejat, on väga sageli võimalik esitada küsimusi kahele ettekandjale. Praegu on välja valitud need kaks, kellest ma teile kohe pikemalt räägin. Kuid mitte ette öeldes, vaid lihtsalt soovitades, ütlen, et küsimusi on võimalik esitada ka kolmanda ettekande kohta, sest kõik tänased ettekandjad esindavad ühte mõttelaadi. (Elevus saalis.) Lisaks on võimalik pärast sõna võtta ja siis saab välja öelda kõik selle, mis teile hinge peale on jäänud. Nõnda! Igor Gräzin, palun!

10:08 Igor Gräzin

Ma võtan sul sõnasabast kinni. Muide, on täiesti arusaadav, et täna esindatakse parlamendis ainult ühe erakonna ühe alaosa kitsast mõttelaadi. Ma olen sellega täiesti nõus ja me saame sellest väga hästi aru. Mida aga praegusel juhul tähendab kodukorras olev sõna "arutelu"? Kas see tähendab seda, et me peame kõik nüüd selle mõttelaadi omaks võtma, nagu vist tahetakse? Aga mis siis, kui me ei võta? Kust kohast tuleb see arutelukoht? (Hüüe saalist.) Kui ma ei usu seda, mis nad räägivad, mis ma siis tegema pean?

10:09 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud kolleeg, see oli teie interpreteering, et esindatakse kitsast mõttelaadi. Mina rääkisin sellest, et tõenäoliselt esindavad need kolm ettekannet samalaadset mõttelaadi. Siin on väga suur vahe. Mida te tegema peaksite? Ma arvan, et isegi nooremad kolleegid võivad teile soovitada, mida tuleks teha. Kasutage võimalust küsida ja pärast fraktsiooni nimel või omaenese soovil sõna võtta. Andres Herkel, palun!

10:09 Andres Herkel

Aitäh, härra juhataja! Minu meelest oli Artur Talviku küsimuse sisu see, kas teise esineja puhul on tegemist ettekande või teatrisugemetega etendusega. Kui tegemist on etendusega, siis ma mõistan seda, et küsimusi ei esitata. Selle koht ei ole võib-olla siin saalis. Kui tegemist on ettekandega, siis mina sellist pretsedenti ei mäleta.

10:10 Aseesimees Enn Eesmaa
Tegemist on kindlasti ettekandega. Ma arvan, et nii mõnigi meie kolleeg on teinekord sõna võtnud pisut etenduselaadselt. Helir-Valdor Seeder.

10:10 Helir-Valdor Seeder
Aitäh, austatud juhataja! Kui suure saali meelsus ja soov on, et oleks võimalik esitada küsimusi kõigile kolmele ettekandjale, siis mis takistab meil praegu siin nii otsustamast? Milline kodukorraseaduse paragrahv reguleerib seda, et me ei võiks siin operatiivselt otsustada, et kõigile ettekandjatele oleks võimalik küsimusi esitada? Nii tekiks ka tõsine arutelu.

10:10 Aseesimees Enn Eesmaa
Martin Helme.

10:10 Martin Helme
Aitäh! Tegelikult ma väga hea meelega ootaksin vastust sellele küsimusele, kas me võiksime seda hääletada. Aga ma arvan, et kui me ei saa küsimusi esitada, siis see iseenesest võtabki kokku vastuse küsimusele Eesti demokraatia olukorrast, mida me täna arutame.

10:11 Aseesimees Enn Eesmaa
Ma konsulteerisin ja võin öelda, et see kord, kuidas me täna küsimusi esitame ja ettekannetele reageerime, on tulnud Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioonilt. Juhatus toetas seda ettepanekut. (Lärm saalis.) Juhul kui fraktsioon teeb nüüd teist laadi ettepaneku, siis ma ei näe põhjust seda mitte hääletada. Ma saan fraktsiooni esimehe kõnest ja kehakeelest aru, et nad jäävad oma esialgse ettepaneku juurde. Hüva!
Nüüd üks teade. Austatud kolleegid, homme toimub siin Riigikogu istungisaalis Euroopa Liidu Nõukogu eesistumise raames konverents Euroopa transpordiühenduste teemal. Seetõttu palun teil oma laudadelt ja sahtlitest kõik materjalid kaasa võtta. Nüüd on kohaloleku kontroll.
Kohaloleku kontroll
Täiskogul on kohal 78 Riigikogu liiget.

---

1. 10:13 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti demokraatia ohud ja väljakutsed" arutelu

10:13 Aseesimees Enn Eesmaa
Meil on täna üks päevakorrapunkt, olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti demokraatia ohud ja väljakutsed" arutelu. Ettekandjad on Euroopa Parlamendi liige professor Marju Lauristin, näitleja Jaak Prints ning Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni liige Toomas Jürgenstein. Meie tänane ainus päevakorrapunkt on olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu ja lubage mul tutvustada selle arutelu korda, mis tuleneb Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse §-st 153 ning praegusel juhul ka Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni ettepanekust. Kõigepealt esineb Euroopa Parlamendi liige professor Marju Lauristin kuni 20-minutilise ettekandega "Liberaalse demokraatia tähtsus Eesti iseolemises". Ettekandele järgnevad küsimused ja vastused, mis kestavad kuni 30 minutit. Seejärel esineb näitleja Jaak Prints kuni 20-minutilise ettekandega. "Me ei pea kartma" on selle ettekande sisu. Sellele ettekandjale me küsimusi ei esita. Kolmandana esineb Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni liige Toomas Jürgenstein kuni 15-minutilise ettekandega "Rahvusluse rikkusest". Ettekandele järgnevad küsimused ja vastused, mis kestavad samuti kuni 15 minutit. Iga Riigikogu liige võib esitada ettekandjatele kokku kuni kaks küsimust. Ma ei näe erilist võimalust mitte esitada küsimusi ka Jaak Printsi ettekande kohta mõnele teisele ettekandjale. Pärast ettekandeid ja küsimustele vastamist avame läbirääkimiste vooru, kus võivad sõna võtta Riigikogu liikmed ning komisjonide ja fraktsioonide

esindajad. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon on teinud ettepaneku, et kõigepealt võtaksid sõna fraktsioonide esindajad. Pärast arutelu lõppemist Riigikogu otsust vastu ei võta. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon on teinud ettepaneku tänast istungit vajaduse korral pikendada, kuid me tuleme selle ettepaneku juurde hiljem tagasi. Nüüd ma kutsun ettekandeks kõnetooli Euroopa Parlamendi liikme professor Marju Lauristini. Palun!

10:15 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Austatud eesistuja! Lugupeetud Eesti Vabariigi Riigikogu liikmed! Küsimus sellest, kui olulised on väärtused poliitikas, on tegelikult ju väga oluline ja igavene küsimus. Miks me siis täna arutame siin erakorraliselt küsimust liberaalsete demokraatlike väärtuste olulisusest Eesti poliitikas? Kindlasti mitte sellepärast, nagu meie sõnum siit saalist oleks, et Eestis on liberaalne demokraatia tõsises ohus, Eesti demokraatia kõigub ja Eesti hakkab minema seda teed, mida Euroopa Liidu liikmesriikide seas peetakse vastuolus olevaks ka Euroopa Liidu põhilepetega. Sest nii see on, Euroopa Liidu põhilepped näevad ette just nimelt seda, et kõik liikmesriigid järgivad liberaalse demokraatia väärtusi, kõik liikmesriigid järgivad põhilisi inimõigusi ja nii igapäevapoliitilised praktikad kui ka seadused, mis vastu võetakse, vastavad nendele väärtustele.

Siin ongi vastus ka Igor Gräzini küsimusele. Tõepoolest, Eesti parlamendis oleks loomulik, kui kõik järgiksid siin seda laia maailmavaadet. Me räägimegi täna just nimelt sellest, me ei räägi ühe või teise erakonna variatsioonidest sellel teemal. Nii on see olnud sellest saati, kui mul oli au siinsamas puldis 20. augustil 1991 kaitsta neid väärtusi rünnakute eest siin saalis. Siis olid nende rünnakute põhiesitajateks seltsimehed, kelle liidriks oli kõigile hästi tuntud – ei, kõigile vist ei olegi ta enam hästi tuntud, jumal tänatud! – Vladimir Lebedev. Need rünnakud olid tõesti vaenulikud, need lähtusid hoopis teistest väärtustest. Mul on hea meel, et see saal oma üksmeelse enamusega astus nendele vastu ja me oleme täna siin, vaba demokraatliku Eesti parlamendis.

Seetõttu ma usun, et tänane arutelu on selles mõttes õigeaegne. See ei ole mingi erakordse ohu õhkkond, see on rahuliku arutamise õhkkond. Kui ma tohin avaldada oma kui mitte Riigikogu liikme arvamust selle kohta, kas kõikidele ettekandjatele võiks esitada küsimusi, siis ütlen, et minu meelest võiks küll, aga minu käest seda enne ei küsitud.

Küsimus on tõepoolest võib-olla selles, mida jällegi sellestsamast puldist ütles mälestusväärsel 2. aprillil 1988 siis veel mitte president, vaid kirjanik Lennart Meri, kui me olime siin saalis loomeliitude pleenumil. Lennart tuli siis välja selle kuulsa küsimusega "Kes me oleme, kust me tuleme, kuhu läheme?" Mulle tundub, et me täna arutame sedasama laia teemat just selle tõttu, et võib-olla need küsimused – kes me oleme, kust me tuleme ja kuhu läheme – ei ole enam täna nii selge vastusega, kui siis. Siis tegelikult ei olnud ju kellelgi, kes olid siin loomeliitude pleenumil, ega hiljem ka nendel, kes olid mis tahes suurtel kogunemistel, olgu Hirvepargis, lauluväljakul või Balti ketis, mingit kahtlust, et – öeldes jällegi tuntud sõnadega – meie reliikvia on vabadus. "Vabadus, vabadus, vabadus," kordasime me Balti ketis. Nendel suurtel üritustel olid alati väljas loosungid "Demokraatia!", "Demokraatliku Eesti eest!", siis tundus see endastmõistetav. Tundus, et kõik teavad, mis see tähendab. Tundus, et kõik on ühel meelel.

Kui me siis hakkasime üles ehitama sedasama vaba ja iseseisvat riiki, siis oli ka endast mõista, et vaatamata nendele pingetele ja vaidlustele, mis olid olnud enne iseseisvuse taastamist ja mis jätkusid ka pärast seda – olid need vaidlused siis Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi vahel või eri fraktsioonide vahel – , ei olnud põhiväärtused küsimuse all.

Siinsamas saalis arutati Eesti Vabariigi põhiseadust ja hiljem võeti see referendumil vastu. Tehti tegelikult väga otsustav valik. Meil oli siin Jüri Adamsi variant, mis oli tõepoolest modernse demokraatliku riigi põhiseaduse variant, mis toetus küll sellele põhiseadusele, mis oli olnud Eesti Vabariigis enne okupatsiooni, kuid tõi sinna sisse väga olulised moodsa demokraatia, just nimelt liberaalse demokraatia komponendid. Terve peatükk oli inimõigustest jne. Kui tehti valik, et just nimelt see on see põhiseaduse alus, mida me tahame, siis see näitas, ma arvan, jällegi seda, et meil oli tookord silme ees väga selge siht, missugust demokraatiat me Eestis ehitame. Sellesse demokraatiasse kuulub see, loomulikult, et on palju erakondi. Kas "palju" on kaks, kolm, viis või 17, see on praktiline küsimus. Praktilist küsimust on ju lahendatud siin meie jaoks võib-olla parimal viisil, nii nagu Põhjamaades. Tõepoolest, rohkemaks meil fantaasiat ei jätku, kui et neid on viis kuni seitse, et saaks erinevusi suurte valikutena välja tuua ka valimiste puhul. Neid on olnud ka 17 ja 23, aga need taanduvad ikkagi rohkem nendele viiele kuni seitsmele põhiliinile, isegi kolmele põhiliinile. See on demokraatia korral loomulik. Keegi ei ole pahaks pannud, et meil on erimeelsusi asjades, mis puudutavad praktilisi lahendusi, olgu

need siis sotsiaal-, haridus-, kultuuri- või majanduspoliitikas. See on jällegi üks niisugune just nimelt liberaalse arusaama loomulik tulemus.
Miks me siis täna arutame liberaalse demokraatia saatust ja olukorda? Muidugi, võib öelda, et me arutame seepärast, et seda arutab kogu Euroopa. Me oleme Euroopas, aga tulles europarlamendist, kus need Euroopa-vaidlused võib-olla kõige tulisemalt iga päev käivad, tean, et seal on see pilt äärmiselt selge. Kõik te kujutate seda ette. Seal on selge vahe: on olemas need n-ö klassikalised poliitilised fraktsioonid, rahvaerakond ehk konservatiivsed jõud, on liberaalne, roheline ja sotsiaaldemokraatlik fraktsioon. Suurte küsimuste puhul on täiesti loomulik, et nendes fraktsioonides arutatakse omavahel asja rahulikult, teksti tasemel, ja püütakse jõuda põhimõtteliselt lahendusele, mis on kõikide arvates selline, et selle poolt saab hääletada. Alati, kõikides küsimustes, me näeme, et kahe ääre peal on neid, kes põhimõtteliselt on igasuguse kokkuleppe vastu. Need kaks äärt on selles mõttes omas väga selges žanris.
Esiteks, parem äär. Kõik me oleme näinud, vähemasti televisioonis, kas või niisugust härrat nagu härra Farage. Mul oli väga kummaline näha, et ta kutsuti ühele Eesti üritusele kui mingisugune Euroopa mõtte, ma ei tea, suurkuju. Härra Farage esineb Euroopa Parlamendi laval põhiliselt klouni funktsioonis. Ta teab seda ka ise. Ta esitab tõepoolest väga äärmuslikke Euroopa Liidu vastaseid, demokraatiavastaseid, liberaalsete suhtumiste vastaseid mõtteid. Siis ta vaatab alati ringi ja ootab aplausi. Aplaus tuleb ainult tema enda selja tagant, kogu muu parlament vaikib. Muidugi, sellesama poole peal on ka proua Le Pen, kelle seisukohad – erinevalt härra Farage'i omadest, mis alati on vürtsitatud teatud huumoriga – on huumorist kaugel, need on, võiks öelda, väga sõjakalt demokraatiavastased. Aga me teame, et proua Le Pen ei saavutanud Prantsusmaa valimistel seda edu, mida ta lootis, ja pärast seda on tema kaalukus Euroopa skeenel tunduvalt vähenenud. Ta ei esine seal enam kui staar, vaid ta on muutunud üsnagi vaikseks. Seal on veel teisigi. Seal on üks härrasmees, kes on samuti proua Le Peni parteist. Ma tuletan meelde, et kui toimuksid uuesti europarlamendi valimised ja sinna saaks valitud EKRE liige, siis ta kuuluks ilmselt europarlamendi sellesse poolde. Seal on ka näiteks härra Schaffhauser, kes alati häälekalt kaitseb Putinit. Kui on mingisugune resolutsioon, kus on vaja võtta seisukohta Venemaa poliitika suhtes, siis me kuuleme paremalt äärelt kõva häält, lausa kisa, et tehakse liiga suurepärasele Putinile, tehakse liiga Venemaale ja see on sotsialistide-liberastide vandenõu Putini vastu.
Ja siis on ka teine äär, mis on vasakul poolel, kust ma kuulen ja me kõik kuuleme üsna sarnaseid esinemisi selle parema ääre esinemistega, kui jutt on sellestsamast Putini poliitikast. Aga mingites teistes asjades kuulen mina sealt ka neid hääli ja seda retoorikat, mis kõlasid näiteks siin, selles saalis 1940. aastal. Minul, olles oma isa tütar, on seda võib-olla lihtsam öelda, et see on see retoorika, millega siis lollitati inimesi ja maailma, tõepoolest, jälle emotsionaalselt õhutades viha ja halvustavat suhtumist Eesti riiki ja üldse demokraatiasse, sellessesamasse kodanlikku demokraatiasse. Siis nimetati kodanlikuks demokraatiaks seda, mida me nüüd nimetame liberaalseks demokraatiaks. Ka 2017. aastal kõlavad paraku seda tüüpi kõned, mis õhutavad vaenu ja räägivad sellest, kuidas tuleb võidelda kapitalismi vastu, mis on vereimeja. Mina vaatan, et need on nagu tsitaadid Viktor Kingissepa raamatutest. Minu meelest on väga kummaline, kui Eestis hakkavad selle saali paremast äärest mõnikord kostma sellised väited, mille retoorika ja stiil tuletavad mulle väga meelde Viktor Kingisseppa. Aga see vist enam nii imelik ei ole, kuna, ma ütlen, ka Euroopas lähevad need asjad segamini, siin ei ole enam selget vahet. Äär ja teine äär lähevad väga hästi kokku.
Kogu meie poliitika senine joon, kogu meie poliitika edu, kogu Eesti edu on põhinenud sellel, et meil on see n-ö keskmine demokraatlik konsensus olnud kindel, nii nagu ka Euroopa edu. Euroopa on praegu enam-vähem sellest kriisist üle saamas, sest valimised Prantsusmaal näitasid ära jõudude vahekorra. Valimised Saksamaal hakkavad tulema ja juba praegu on näha, et ka seal need uued äärmused võitu ei saa. Nii et kui veel umbes pool aastat tagasi oli seda tüüpi aruteludes Euroopa Parlamendi fraktsioonides närvilisust ja teatud paanikat, et mis hakkab Euroopast saama, siis praegu seda peaaegu enam ei ole. Ma ei arva, et ka meil oleks põhjust sellist paanikat tekitada. Aga me peame aru saama, et meie väikeses n-ö veeklaasipoliitikas, kus ikka mängib Miku Manniga, võib ka ühe inimese, ühe väikese rühma mõju avalikule kliimale olla väga palju suurem, kui see on väga suures poliitikas, kus need lained käivad risti, aga lõppkokkuvõttes on olemas ikkagi mingisugune tasakaal, see tekib juba väga suure hulga erinevuste üksteist tasandavast jõust. Meil võib tegelikult üks ajaleheartikkel, üks poliitiline kõne, üks hüsteeriline karjatus, üks kaasus – kui seda hakatakse ära kasutama mitte kogu riigi, mitte ühise arengu huvides, mitte demokraatia huvides, vaid mingi lühiajalise punktivõidu huvides – tekitada

tegelikult palju rohkem segadust, kui see tekitaks seda mõnes suures riigis või Euroopas tervikuna. Eriti hull on olukord siis, kui on näha, et meil on tekkinud niisuguseid mitte ainult üksikpoliitikuid, keda on ju alati olnud, vaid ka poliitilisi rühmitusi, kes täiesti sihilikult kasutavad ära sellist võimalust, et meie selles väikses kajamullis või kajaruumis hakkavad need asjad niiviisi võimenduma, et tekitavad nendes inimestes, kes poliitikast väga palju ei tea ja seda väga palju ei jälgi – me teame, et neid inimesi on järjest rohkem – sellise emotsionaalse paanika, et nüüd on kõik hukas, midagi hirmsat on juhtunud, kuskil müüakse midagi maha jne.
Ma pean teile ütlema isikliku kogemusena, et ma olen läbi käinud kõikvõimalikest rasketest situatsioonidest Eesti Vabariigi poliitikas, näiteks sotsiaalministrina, kui pensionärid olid siin õue peal jne, aga niisugust asja ei ole varem olnud, nagu ma nüüd kogesin. Umbes kaks nädalat tagasi hakati mind pommitama telefonikõnedega, mind ähvardati sõna otseses mõttes tappa ja üsna selles retoorikas, selles võtmes, nagu me siin kuuleme, et reetmine jne. Vaadake, see toimus olukorras, kus näiteks keset Tallinna linna, siinsamas lähedal Kaarli puiesteel ja juhtumisi selle maja ukse juures, kus ma üürisin omale Eestis ööbimiskoha, peksti puruks silt, et seal on LGBT Tallinna keskus. Ma tulin ükspäev ja nägin, et see silt oli kividega puruks pekstud. Seal käivad – ma ju näen, kes seal käivad – põhiliselt väga noored inimesed. Tõesti, väga kenad noored inimesed, mitte mingisugused n-ö demonstratiivselt väljakutsuvad, provokatiivsed, vaid väga kenad noored inimesed. See silt oli puruks pekstud. Maja kuulub, muide, Eestisse tagasi tulnud väliseesti vanahärrale, kes tuli siia just seetõttu, et ta nägi, et Eesti on muutunud turvaliseks demokraatlikuks riigiks, kus ta saab rahulikult oma vanaduspõlve veeta.
Need on niisugused tendentsid – see minu väike kogemus on lihtsalt üks väike virvendus –, mis sunnivad rääkima sellest, et Eestis on tekkinud tendents, et kasutatakse ära inimeste igasuguseid pettumusi, olmelist meeleheidet, teatud sotsiaalset viha, mis tekib ju ikka siis, kui ebavõrdsus ühiskonnas on küllalt suur. Eesti ebavõrdsus on üks Euroopa suuremaid, võtame ebavõrdsuse Tallinna ja muu Eesti vahel, ebavõrdsuse töötasude vahel jne. Igasugune selline pinnas tekitab ju alust emotsionaalseks reaktsiooniks, agressiooniks, see on seesama *anger*. Kui seda hakatakse kohalikus poliitikas sellisel viisil omaenda poliitilise kasu lõikamiseks ära kasutama, siis ma ütlen, et see on eeskätt ja esmalt poliitiliselt vastutustundetu. Liberaalsed demokraatlikud väärtused on tõesti ohus, kui neid hakkab ründama niisugune pimedate emotsioonide laine, mida võib valla päästa kergesti, aga ohjas hoida on tegelikult raske.
Euroopa ajalugu teab seda, kui raske on seda ohjas hoida. Seda teavad need, kes on näinud, kuidas tekkis Saksamaal olukord, kus valimiste teel tulid võimule need jõud, kes pärast viisid Saksamaa tegelikult hukatusse. Seda on näinud sellised inimesed nagu meie. Vanemad inimesed mäletavad seda viha õhutamist, kogu seda retoorikat, millega püüti jällegi masse Venemaal ja mujal ohjas hoida. Eestis oli see natuke raskem, aga seda püüti teha just nimelt hirmu ja vihaga ega tahetud mitte mingisugustel demokraatlikel väärtustel ega vabadustel lasta endale pinnast võita.
Kui meie siin oma iseseisvuse eest seisime ja selle tagasi saime, siis me olime kindlad, et me toetume nendele väärtustele, mis on omased ka muule maailmale. Me olime kindlad, et meid toetab Euroopa, meid toetab Ameerika, me olime kindlad, et just see väärtuskonsensus on see alus. Miks me võisime minna paljakäsi metsa vahele Balti ketti tegema, teades, et enam ei olnud võimalik, et needsamad relvastatud okupeeriva riigi jõud oleksid tulnud meid väärama? Sest maailm oli juba meie poolt ja see maailm oli demokraatlikele ja liberaalsetele väärtustele toetuv maailm. Me olime kindlad, et kui meiega midagi juhtub, siis me ei ole üksi. See teadmine, et Eesti ei tohi olla üksi, oli meil naha vahel. See teadmine oli see, miks me tegime sellise põhiseaduse. See teadmine oli see, mille pinnalt me läksime väljapoole. See teadmine oli see, kui me kirjutasime – kohe, kui see otsus oli siin majas tehtud – kõikidele saatkondadele demokraatlikes riikides ja saime sealt kohe ka positiivsed vastused. See oli kindlus selles väärtuskonsensuses.
Meie ei saa endale lubada luksust tekitada maailmas tunnet, et meie enam sellel pinnal ei seisa, sest meile võib see minna palju kallimaks maksma kui näiteks Poolale. Praegu on Poolas väga palju tegemist sellega, et demokraatlikud väärtused on tõepoolest ohus ja ametlikult ohus. Aga ometigi, kui Poola peaminister käis Euroopa Parlamendis esinemas ja rääkis just nimelt selles toonis ja ründas, siis pärast öeldi, et no kuulge, see on Poola, see on nii suur riik, seal on nii tugevad demokraatlikud alused, see kõik muutub järgmiste valimistega, ärme tekitame Poola pärast paanikat. Aga kui niisugune väikene riik nagu Eesti, kelle suhtes nagunii on väga palju teadmatust jne, lubab endale luksust lasta allavoolu see maine, mis meil on just nimelt demokraatliku, edumeelse, ka just demokraatlikult konsensusliku

ühiskonnana, siis selle kapitali kaotamine on väga-väga raskesti korvatav, kusjuures mitte ainult Eestist väljaspool, vaid ka meil siin. Sest just need väärtused on need, mille pärast me võime olla siiski kindlad, et kuigi meie palgad on madalamad kui Soomes, ei lähe suur osa meie noortest ei Soome, ei Rootsi, ei Saksamaale ega Ameerikasse. Nad on siin, sest see on see ühiskond, mis annab neile võimaluse vabalt hingates ennast teostada. Kui selles tekib kahtlus, siis on meie kaotus veelgi suurem kui ainult välispoliitilise maine kaotus. Nii et ma arvan, et meil ei ole põhjust paanikaks, sugugi mitte. Meil on põhjust hoida kokku, hinnata seda konsensust, mis meil on, ja püsida ka terve talupojamõistuse juures, mitte lasta sellel kajamullil hakata tekitama emotsionaalset ebastabiilsust. Aitäh!

10:35 Aseesimees Enn Eesmaa

Ettekandjale on küsimusi. Küsimustevooru pikkus on pool tundi. Märt Sults, palun!

10:35 Märt Sults

Aitäh, hea ettekandja, sisuka ettekande eest! Aitäh, spiiker! Ma kujutasin praegu endale ette, kuidas oleks see teie ettekanne mõjunud näiteks Leedu parlamendis, ja tahtsin küsida, mis meie põhjamaa demokraatias nüüd äkki nii viltu on, et on tekkinud niisugune suur liberaalse demokraatia promo- või lobikampaania. Ma nagu ei saa aru. Demokraatia põhiprintsiip, et vähemus allub enamusele, samal ajal vähemuse arvamust arvesse võttes, on õpikus kirjas. Mis meie demokraatial praegu viga on, et meile on tarvis teha liberaalse demokraatia lobi?

10:36 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Härra Sults, mind veidi hämmastab, et te nimetate seda arutelu lobiks. See on küll lobist väga kaugel! Muidugi, te võiksite panna sinna veel natuke juurde ja ütelda, et see on lobisemine, siis see läheks kokku retoorikaga, mida väga sageli tarvitatakse parlamendi kohta. Ma arvan, et me siin ei tee ei lobi ega lobise. Tõepoolest, mina ei ole siin teie hulgas iga päev, aga kui ma mõtlen kas või neile fragmentidele, mida ma kuulsin arutelust, mis käis Istanbuli konventsiooni ümber, siis pean ütlema, et seal kõlas väga kummalisi väljendeid, mis meenutavad mulle väga Euroopa Parlamendi mainitud ääri. Ma arvan, et meil on põhjust endale teadvustada, et niisugused tendentsid on, et need on Euroopas olemas ja kui nad võimenduvad meil, siis nad, nagu ma ütlesin, on palju halvema mõjuga, kui neil on suurtes riikides.

10:37 Aseesimees Enn Eesmaa

Helmut Hallemaa.

10:37 Helmut Hallemaa

Aitäh, eesistuja! Austatud ettekandja, aitäh selle sisuka, huvitava ja kindlasti hästi laia ettekande eest, mis sinu puhul on alati loomulik. Kui eelmise küsimuse algus oli Leeduga seotud, siis mina läheksin veel kaugemale, tulenevalt sellest, et sa mitu korda rõhutasid Euroopa Liitu ja meie kuulumist sinna ning sa tulid täna siia Euroopa Parlamendi liikmena. Eks lähemate kuude jooksul tuleb sul tõenäoliselt see otsus teha, nagu sa oled öelnud, kus sa siis oled. Aga küsimus puudutab ühte teist rahvust. Ma küsin nii Euroopa Liidu kui ka meie poolt vaadates, sa oled mõlemas poliitikas tugev ja tegev. Mismoodi hinnata Kataloonia ja katalaanide taotlusi ja sealseid arenguid?

10:38 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Aitäh-aitäh! See on muidugi väga huvitav küsimus. Seda on minult küsinud ka katalaanid ise. See ei ole meile tegelikult väga lihtne küsimus. Ma olen jälginud seda, mis toimub meie avalikkuses, kuhu kaldub meie avalik arutelu. See ei ole meie tänase teemaga võib-olla päriselt seotud, aga natukene siiski küll. Sellepärast, et me näeme, et ka katalaanide iseseisvuspüüdlust on püütud suunata, lähtudes muidugi ka Hispaania valitseva erakonna seisukohtadest, umbes sinna suunda, et näed, hirmsad populistid, eks ole, tekitavad seal mingit segadust jne. Rõhutakse sellele, et tegelikult on need katalaanid ise seal ju vähemuses jne. Ma vaatan, et siin on võetud kasutusele üsna palju ka puhtdemagoogilist arsenali. Katalaanid ise, niipalju kui mina neid olen näinud, on püüdnud siiski seda vältida, nad on püüdnud asja ajada küllaltki demokraatlikult ja rahumeelselt. Aga minu viimane kohtumine nende esindajaga oli just sellel teemal, et valitsus ise on tegelikult vindi üle keeranud. Nad nagu rahumeelset lahendust enam ei

näinud, mis on väga kahetsusväärne.
Nii et minu seisukoht on ikkagi see, et meie pooldame iga rahva õigust oma saatuse üle otsustada, aga teiselt poolt me kindlasti pooldame seda, et see toimub põhiseaduslikes raamides, tõepoolest rahulike läbirääkimistena ja rahuliku otsusena, mitte sellise vastandumisena, mis jällegi viskab emotsioonid üles ja millest pärast on väga raske välja tulla ja midagi mõistlikku teha. Kui meie oma iseseisvuse eest seisime, siis katalaanid käisid aastatel 1988 ja 1989 siin. Nemad veensid meid, muide, et kuulge, mõelge ikka järele, võib-olla on mõistlikum minna edasi siiski selle suure riigi koosseisus, et nemad on otsustanud, et neil on Hispaanias praegu kasulikum olla kui hakata iseseisvust taastama. Nii et ajad ja olukorrad muutuvad.

10:40 Aseesimees Enn Eesmaa
Martin Helme.

10:40 Martin Helme
Aitäh, lugupeetud asespiiker! Hea ettekandja! Pean ütlema, et teie ettekanne kubises tõejärgsest retoorikast. Ma ei saa kuidagi leppida selle väitega, nagu Farage esindaks demokraatiavastaseid seisukohti. Farage esindab suurt hulka Inglise avalikkusest, ta seisab rahvusriikide iseseisvuse ja demokraatia eest. Täpselt samamoodi ei saa ma kuidagi nõus olla sellega, kui te panete meid mõnda europarlamendi gruppi, kuhu me ise ennast pannud ei ole. Seda ei maksa meile omistada. Mulle teeb muret, et te räägite siin ühe sildi puruks viskamisest ja selle taustal hirmuõhkkonna loomisest, aga me teame, et meie plakateid rebitakse maha peaaegu iga nädal ja meie rahvasaadikutele tehakse ka tapmisähvardusi. Me lihtsalt ei hädalda sel teemal. Me teame, et Järva-Jaanis, sotsidest valitsetud vallas, lasti lahti meie liige või Rakvere teatrist lasti lahti meie liige, kuna ta käis homovastasel meeleavaldusel. Aga mida te arvate, kas Euroopa Liidus selle teie toodud kataloogi järgi liberaalse demokraatia nende n-ö tingimuste puhul on üldse võimalik ka konservatiivne demokraatia või peame meie, konservatiivid, olema ikkagi ka kõik liberaalid?

10:41 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Küsimus sellest, kas teie kõik olete ühed konservatiivid, on muidugi politoloogiliselt väga huvitav. Europarlamendis jagunevad konservatiivid teatavasti kolme, isegi nelja rühma. Küsimus, kuhu teie kuuluksite, kui te sinna tulete, ja kuhu te saaksite oma istekohad, ei sõltu mitte ainult sellest, mida teie tahate, vaid väga palju ka sellest, missugune saadikurühm teid n-ö omaks tunnistab. Nad vaatavad üsna tähelepanelikult, mis seisukohtadega, mis positsioonidega tullakse. Nii et iseendast on see väga huvitav küsimus. Mul on väga kahju teie raske olukorra pärast, aga ma kardan, et siin peab paika see vanasõna, et kes külvab tuult, see lõikab tormi.

10:42 Aseesimees Enn Eesmaa
Peeter Ernits, palun!

10:42 Peeter Ernits
Hea juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kas see, mis praegu toimub, on president Arnold Rüütli koduerakonna EKRE näidispoomise etendus? Etendus sellepärast, et kohe tuleb armastatud näitleja esinema. Mul on mure, et meie armsa koalitsioonikaaslase sotsiaaldemokraatide populaarsus kipub viimasel ajal EKRE-le alla jääma.

10:43 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Armas Peeter, lugege värskemaid lehti!

10:43 Aseesimees Enn Eesmaa
Mart Helme.

10:43 Mart Helme
Aitäh, härra eesistuja! Hea ettekandja! Teie ettekanne kubises valest ja desinformatsioonist. Te panite meid ühte patta mingite Putini kummardajatega, kes me ei ole kunagi olnud. Mitte kunagi ei ole olnud!

Teie erakonna liikmed armastavad pidevalt rõhutada, kuidas me tahtvat NATO-st lahkuda, mida me ei ole kunagi tahtnud. Nad rõhutavad, et me tahtvat Euroopa Liidust lahkuda, mida me ei ole kunagi tahtnud. Me tahame rahvusriikide liitu, aga mitte föderaal-Euroopat. Nii et valetamisega võiks piiri pidada, aga teile on see raske, sest te olete Eesti ajakirjanduse desinformatsiooni ämmaemand. Ma saan aru, teil on juba nõukogude ajast see tõe väänamine niivõrd veres, et see on paratamatu. Minu küsimus on väga konkreetne ja ma palun vastata! Te desinformatsiooni ämmaemandana ei vasta küsimustele. Küsimus on väga konkreetne: mispärast liberaalne demokraatia, miks mitte lihtsalt demokraatia? Kas te ei arva, et igasugused epiteedid piiravad mõiste sisu?

10:44 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Aitäh! Mõistel "liberaalne demokraatia" on ju siiski küllalt selge sisu. Selge sisu on nimelt selles – muide, see on iseendast ju väga oluline, et me praegu siin räägime sotsiaaldemokraatidena ka liberaalsest demokraatiast –, et siin on nurgakiviks just nimelt isikuvabadus. Isikuvabadus, isiku valikud – see on see, millel põhineb ka demokraatlik protsess. Mis seal salata, nii konservatiivide kui ka, muide, sotsiaaldemokraatide hulgas, kui me vaatame Euroopa skaalal, on ju neid, kes just nimelt sellist isikuvabadust ja isiku valikuid ei pea oma erakonnas nagu nurgakiviks. On konservatiivseid erakondi, kas või näiteks rahvuskonservatiivid, kus on nurgakiviks pigem kollektiivsus. Rahvuslikkus on ju tegelikult sisult kollektiivne valik, mitte isiklik valik. Ka sotsiaaldemokraatide või sotsialistide hulgas on Euroopas küllalt neid, kelle arvates ei ole nurgakiviks mitte isiklik, vaid kollektiivne valik ehk näiteks mingisuguse sotsiaalse rühma või klassi valik. Ka neid on Euroopas küllalt. Seepärast ma arvangi, et Eesti eripära on olnud see, et me oleme küllalt pikka aega püsinud enam-vähem ümber keskpunkti, konsensuse võimalikkuse olukorras. See on olnud meie edu aluseks. Seepärast on just nimelt liberaalne demokraatia, mis annab isikuvabadusele erilise kaalu, meile niivõrd tähtis.

10:45 Aseesimees Enn Eesmaa

Andres Ammas.

10:45 Andres Ammas

Lugupeetav eesistuja! Lugupeetav ettekandja! Mind huvitab üks konkreetne tegur, mis mõjutab Eesti poliitilist kultuuri ja selle kaudu ka demokraatia arengut. Mul oli suur au olla koos teiega nende inimeste seas, kes allkirjastasid ühe teksti, mida hakati nimetama "Harta 12-ks". Ühel hilisemal selle allakirjutanute arutelul tõstsin ma üles erakondade rahastamise küsimuse. Lugupeetav õpetaja, te ei pidanud tookord seda oluliseks või erilist arutelu väärivaks küsimuseks. Kas te olete täna sama meelt? Mida te arvate erakondade rahastamisest Eestis nüüd? Kas te leiate, et see on parim võimalikest süsteemidest või see vääriks muutmist?

10:46 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Igasuguse asja muutmise üle võib alati arutada. Kui me hakkame arutama, siis alati on küsimus selles, mis on vajalik, mis on ilus, mis on võimalik ja mis on n-ö praktiliselt efektiivne. Vaatame kogu Eesti kodanikuühiskonna olukorda – see teema ei puuduta ju mitte ainult erakondi, sest erakond on sisuliselt oma alglättelt osa kodanikuühiskonnast –, täpselt niisama terav on ju küsimus sellest, kuidas meie kodanikuühendusi rahastatakse. Alles sel nädalal oli teemaks, et meil on suur osa kodanikuühendusi tegelikult n-ö riigi raha peal. Siin on üks vastuseid see, et meie ühiskond on veel nii vaene, et eraisikute annetustest, rahast või, kui tahate, liikmemaksudest ei ole võimalik vähegi toimekat ja suurt organisatsiooni ülal pidada. Tähendab, siin peab olema mingisugune avalik raha. See, mis vormis see avalik raha tuleb, on omaette küsimus. Mina olen alati pooldanud seda, et oleks demokraatiafondi või sihtasutuse moodi asi, kust rahastataks erakondi, kampaaniaid jne, mis seaks oma ühesugused kindlad reeglid ja piirid kõikidele. Sotsiaaldemokraadid on ka siin saalis, muide, korduvalt tõstnud küsimust kas või näiteks valimiskulude n-ö reeglistamisest ja piiramisest, et vältida n-ö võidujooksu järjest kallimate ja suuremate kampaaniate vahel.
Teiselt poolt, näiteks need jutud, et oleks väga tore, kui see oleks ainult erasponsorite peal, tähendab sisuliselt ikkagi üleskutsumist korruptsioonile. Need oleksid äraostetavad taskuerakonnad, millega me kahtlemata kuskile ei jõua. Nii et ma arvan, et seda küsimust peab arutama, aga lahendused ei ole lihtsad tulema. Kui te mäletate, siin tekkis ükskord mõte – minu meelest tõstatas selle Reformierakond või oli see Isamaa, ma ei mäletagi, kumb – teha demokraatia fond. Kas mäletate? Siis oli ühiskonnas

hirmus pahameel, et kuidas me saame luua mingisuguse niisuguse fondi, kust tegelikult ikkagi jälle rahastatakse erakondade tegevust. Nii et see on praegu Eestis küllaltki keeruline ja valus küsimus, kuidas lahendada seda probleemi nii, et vältida korruptsiooni ja vältida ka seda, et kogu see rahastamissüsteem oleks väga riiklik.

10:48 Aseesimees Enn Eesmaa
Andres Herkel.

10:48 Andres Herkel
Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Mind huvitavad need probleemid, mis on põhjustanud seda skepsist liberaalsetes väärtustes, millest te eespool kõnelesite. Ma arvan, et need põhjused peituvad kindlasti ka nn peavooluparteides endis. Seda poolt te väga ei analüüsinud. Mis see nüüd õieti on? Võib-olla rahastamise süsteemi suletus ja ebavõrdsus, võib-olla poliitilise süsteemi üldisem suletus, demokraatlike väljundite puudumine ühiskonnas, korruptsioon nii Eestis kui ka Euroopas. Palun avage see pool ka!

10:49 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Suur aitäh selle küsimuse eest! Mul on siia ääre peale kirjutatud: "Räägi põhjustest!", aga mul ei olnud selleks ettekande raames aega. Mul on hea meel, et ma saan sellest rääkida. See on tõesti väga oluline. Loomulikult olen ma täiesti nõus, et ükski asi ei teki ainult mingisuguse juhuse või väliste põhjuste tõttu. On küll räägitud sellest, et selle kahtluse nendessamades liberaalsetes väärtustes, kogu selles n-ö peavoolupoliitikas, peavooluerakondades on kutsunud esile kas või rändekriis. Euroopasse on tulnud väga palju inimesi ja see on survestanud kogu seda süsteemi, inimesed ei saa aru, mis toimub, Euroopa Liit on nõrk vastuste leidmisel ja see olevat olnud üks põhjuseid. Kahtlemata on see olnud üks põhjuseid, aga mitte põhipõhjus. On olnud teisi asju. On viidatud sellele, et majanduslanguse tõttu kukkusid väga paljud riigid alla oma heaoluühiskonna põrandalt või sellelt pinnalt ja tekkis väga tugev sotsiaalne arusaamatus, kuidas on poliitikas niikaugele jõutud. Kreeka on siin väga hea näide. Seal mässavad inimesed siiamaani mis tahes sammu vastu, millega püütakse ratsionaalsemat poliitikat teha. Minu meelest on väga õige see, et väga suur põhjus on ka sellesama Euroopa poliitika, erakondade tegevuse ja retoorika võõrandumises. Kuulake, millises keeles ja milliste mõistete abil väljendatakse neid kindlakskujunenud ideoloogilisi, ma isegi ütleksin, pakette. See paketiseerumine on minu meelest üks tõeline viirus. Kui me sellised pakettkõned paneme sellele taustale, kus inimene tegelikult oma elu elab, siis on vahemaa tohutu. Inimestel tekib tõesti tunne, et erakonnad tegelevad millegagi, mis nende ellu absoluutselt ei puutu, ja ajavad mingit oma asja omas mullis. See on muidugi kõikide nende uute jõudude, aga ka küllalt emotsionaalsete jõudude pluss olnud. Ma siin absoluutselt tunnustan Mart Helmet, sest kui ma kuulan tema kõnesid, siis mõistan, et ta tõesti räägib selles keeles, mida kasutab eesti mees kuskil külas, kõrtsis või ka koosolekul, ja see on suur voorus.
Mulle tundub, et niisugune peavoolupoliitika sulgumine küllaltki bürokraatlikku mulli ja nende poliitiliste pakettide ümmarguseks lihvimine, nii et nendest on raske mingit värsket mõtet välja lugeda, on ka väga suure tähtsusega. Pluss veel see, et väga suurt mõju avaldab ka niisugune teatud poliitiline, võiks öelda, rutiin, mis on tekkinud. Seesama esindusdemokraatia on taandunud selliseks – ka meie oleme seda pikalt arutanud ja mõnigi kord kritiseerinud –, et neli aastat puhatakse ja siis üks kord valitakse ning see ongi demokraatia. Täiesti selgelt on tänapäeva maailmas, kus iga inimene saab arvuti kaudu olla kõigega kursis ja kõigesse sekkuda, tegelikult vaja hoopis uusi vorme.
See on minu isiklik veendumus sotsiaalteadlasena, et kogu selles uues digimaailmas peavad need vanad, ikkagi sajandeid püsinud poliitilised institutsioonid, kaasa arvatud erakonnad, muutuma, nad peavad muutuma ja ka demokraatliku otsustuse formaadid peavad muutuma. Näiteks kaalume me praegu Tartus valimisi arutades päris tõsiselt, kas Tartu võiks olla see koht Eestis, mis püüab esimest korda proovida vähemasti kohalikku digireferendumit. Ühesõnaga, on vaja anda inimestele võimalus tunda, et nad saavad sekkuda ja tõesti mõjutada otsustamist, mitte ainult väljendada oma emotsiooni, kusjuures mitte üks kord nelja aasta jooksul, vaid pidevalt. Ma arvan, et need vormid tuleb luua. Ka erakondade praegune formaat hakkab muutuma just nimelt seetõttu, et uues virtuaalses keskkonnas on võimalik hoopis pidevam interaktiivne dialoog palju suurema hulga inimestega. Ma arvan, et see on vajalik.
Mis puudutab parlamendi tegevust ja seda teemat, siis siin on ka ilmselt küsimusi. Meil ei ole seda

probleemi, meie parlament on väikene. Me teame, et vanades Euroopa riikides on tohutult suured parlamendid, mis on tohutult jõukad ja moodustavad lausa eraldi klassi. Ma arvan, et Euroopa vana demokraatia elab tõesti üle kriisi ka selle tõttu, et ta on tõepoolest natuke rasva ja rooste läinud. Muutused peavad tulema.

10:54 Aseesimees Enn Eesmaa
Arto Aas.

10:54 Arto Aas
Aitäh! Austatud ettekandja! Mina olen ka mures, et Eestis vihakõne, rassistlik kõneviis, homofoobia ja ksenofoobsed mõtted kõlavad päris valjult ja kõlavad päris valjult ka parlamendis, mis annab sellistele tumedatele jõududele ka mujal julgust ja enesekindlust juurde. Minu arust on ka kurb, et seda õigustatakse, kusjuures seda tehakse nii, nagu varem oleks olnud poliitikute jutt liiga korrektne ja see poliitkorrektsus justkui nagu õigustaks seda praegust vihakõnet. Minu arust ei ole need võrdsed kaalukausid. Mulle tundub ka kummaline, et isegi parlamendiliikmed ei saa aru, mida tähendab liberaaldemokraatia. See ei ole liberalism, see ei ole mingi Reformierakonna vandenõu. See just tähendabki üksikisikute ja vähemuste õigust eksisteerida selles süsteemis, kus enamus otsustab. Aga kas Eesti ühiskonnas toimuvad ka mingid kiiremad muutused? Te olete palju neid ühiskonnauuringuid teinud ja viitasite valimistele Euroopas. Aga kas ka Eesti inimeste hoiakutes on mingid kiired muutused toimumas?

10:55 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Tegelikult on praegu minu meelest see hetk, kui Eestis hakkavad tekkima, rääkides sotsiaalteaduslikult, teatud uued ühiskondlikult toimivad jõud. Aga nad ei näita ennast n-ö klassikalises poliitikas. Kogu see, võiks öelda, uue, noore ja haritud põlvkonna osalemine ühiskonnas on väga aktiivne. Aga kui me vaatame praegu kas või nende soovi tulla valimistele, siis me näeme, et valimisaktiivsus kipub keskmisest ikka allapoole jääma. Ma arvan, et siin on tekkimas päris uusi ideid, mis lähtuvad just nimelt nendest uutest võimalustest. Nii et küsimus on, kuidas nüüd need kaks asja kokku viia, need uued ideed ja jõud ning see n-ö poliitiline masinavärk, mis toimib. Rääkides nüüd selles keeles, mida me digimaailmas räägime: kus see liides on? Kuidas panna need kaks koos toimima? Kui me teeme selle vea, et me kutsume selle osa aktiivsemast noorest seltskonnast, kes on poliitikahuviline, nendessesamadesse vormidesse ja pakume neile igasuguseid digitaalseid – muide, seda teevad kõik meie erakonnad, Reformierakond on üks esimesi, kes neid nippe hakkas leiutama – kommertsvõtteid, mänge ja muid toredaid asju, siis me tegelikult viime nad sisulisest tõsisest poliitikast ikkagi kaugele. Poliitika ei ole mäng. Mingis mõttes võib olla, aga oma olemuselt ta ikkagi seda ei ole.
Ma tulen nüüd harta juurde. Seesama katse, mis me harta järel tegime, see rahvakogu katse jäi üksikuks. Me ei ole analüüsinud neid võimalusi, mis mööda lasti, õigemini, võimaluste katsetamine jäeti pooleli. Minu meelest on siin võimalusi, mida peaks palju julgemini kasutama, sest just nimelt nendele uutele tulijatele annaks see võimaluse tulla välja uute ideedega. Rahvakogu kogu probleemistik hakkas peale sellest, et kohe alguses pandi peale piir, et neid asju saab arutada ja neid ei saa.

10:57 Aseesimees Enn Eesmaa
Barbi Pilvre, palun!

10:57 Barbi Pilvre
Aitäh, lugupeetud juhataja! Hea ettekandja, aitäh inspireeriva ettekande eest! Ma soovin pisut täpsustada 1990-ndatel meie väärtushinnangutes ja mentaalsuses toimunut. Ma võib-olla provotseerin pisut, aga kas polnud nii, et kui Eesti iseseisvus, siis me lähtusime peamiselt rahvuskonservatiivsetest väärtustest ja siis hakkas toimuma rahvusriigi ülesehitamine? Me hakkasime õppima euroopalikke, liberaaldemokraatlikke väärtusi tasapisi 1990-ndatel, kui me tahtsime hakata lähenema Euroopa Liidule. Me tasapisi tsiviliseerusime. Tulid sellised teemad nagu inimõigused, sooline võrdõiguslikkus, rahvuste ja seksuaalvähemuste õigused. See oli suhteliselt valuline protsess.

10:58 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin

Aitäh küsimuse eest! Ma ütleksin nii, et siin on kaks tasandit. Sellel tasandil, kus oli tegemist tegeliku poliitilise aruteluga, kuidas üles ehitada riiki, kuidas panna tööle valitsus, kuidas tekitada kõik need uued institutsioonid – ma julgen seda öelda, olles olnud selle arutelu sees –, me päris teadlikult juhindusime sellest teadmistepagasist, mis meil oli, just nimelt selle demokraatliku riigi ülesehitamise pagasist. Nüüd püütakse ka Euroopas rõhutada vastuolu, et siin on rahvuslikud väärtused ja siin on demokraatlikud, liberaalsed väärtused. Meie püüdsime, vastupidi, neid asju niiviisi tasakaalus hoida, nagu on Eestis üldiselt ka õnnestunud. Ütleme nii, et see pole õnnestunud mitte täiseduga, aga siiski piisava eduga, meil ei ole nad hakanud üksteist päriselt tapma. Kuigi meil on siin probleeme, mida me ei ole suutnud lahendada. Ma ei hakka neid nimetama, me kõik teame neid. Praegu on see küsimus Euroopas veelgi teravam, muide. Meie kogemus iseendast on palju positiivsem kui Euroopa kogemus, sest Euroopas näiteks neid kahte kokku viia – rahvuslikku lähenemist ja liberaaldemokraatlikku lähenemist – tundub olevat väga suur mõistatus ja tekitab suurt pinget. Ka teoreetiliselt arutatakse seda väga palju.
Kui me räägime nüüd teisel tasandil, et me hakkasime õppima, siis me hakkasime tegelikult kogu Eesti ühiskonnaga õppima seda, mis on selle praktiline sisu ja tähendus, kui me räägime demokraatiast, ja mis on see praktiline sisu ja tähendus, kui me räägime sellest, et olles rahvusriik, me peame olema ja oleme demokraatlik riik. Millised on siin need konkreetsed tegevuse vormid ja viisid? Kus on need piirid? Kus on see tsiviliseerumine? Tõepoolest, tsiviliseerumise protsess on ju toimunud kogu see 30 aastat. Me näeme, et see toimub vahelduva eduga. Ma olen väga nõus sellega, mis siin öeldi, et on teatud asju, mida ei saa ütelda, näiteks ei saa ütelda, et poliitiline korrektsus on midagi tohutult vastikut ja viskame ta nurka, sest siis me peaksime nurka viskama üldse viisakuse kui sellise. See on ka tsiviliseerumise protsess. Muidugi on tsiviliseerumise protsess piinarikas. Kui ikka inimene ei ole harjunud noa ja kahvliga sööma, siis on tal alguses väga raske niiviisi hakkama saada. Aga lõpuks ikka õpitakse.

11:00 Aseesimees Enn Eesmaa
Urmas Kruuse.

11:00 Urmas Kruuse
Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja, te oma sissejuhatavas osas markeerisite, et äärmusi on nii vasakul kui ka paremal ja suur edu on olnud see keskpositsiooni konsolideerumine sõna otseses mõttes. Kuidas teile tundub? Tegelikult selleks, et see protsess oleks ajas muutuv ja sellises positiivses otsingus demokraatia mõttes, me vajame äärmusi. Me vajame, et äärmused oleksid olemas, et nad peegelduksid. See piir, millal äärmuste hulgas selline vihakõne tekib, sõltub ka nendest persoonidest ja arusaamadest. Mulle tundub, et kui äärmusi ei oleks, siis me võiksime väga kiiresti sumbuda ja mitte aru saada ega mõista neid protsesse, mida me tegelikult vajame.

11:01 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Aitäh, Urmas! Küsimus on ju selles, et see n-ö normaalkõver kehtib igal pool. Kui on keskpaik, on ka äärmused, teisiti ei ole puhtmatemaatiliselt võimalik. Ma pean ütlema, et ka küsitlused on näidanud juba algusest peale, 1990-ndatest peale, et Eesti rahva hulgas on loomulikult alati olnud üks niisugune äärepealne osa – ma ei taha konkreetselt ütelda seal nurgas olevate poliitikute kohta, ma räägin, et seda on rahva hulgas –, on olnud teatud protsent inimesi, kellel ongi põhimõtteliselt vihameelne hoiak mis tahes asja vastu. See on loomulik, see on kõikide rahvaste puhul niiviisi. Samas on teine ka äärmus, kuhu kuuluvad teistsugused inimesed.
Aga küsimus on selles, mida võimendatakse ja legitimeeritakse poliitikas. Kui meie 5%-line valimiskünnis võimaldab parlamenti pääseda tõepoolest kõikvõimalike vaadete esindajatel, siis see on täiesti normaalne, ilma selleta demokraatia ei toimi. Me ise tahtsime ka, et see ei oleks mingi jube kõrge künnis, isegi rääkisime, et tahame seda 3% peale madaldada. Aga küsimus on ka selles, et kasutatakse tänapäeva meediavahendeid ja propagandavahendeid, selleks et teatud äärmuslikud emotsioonid hakkaksid vallutama üldist avalikku ruumi ja värviksid selle emotsionaalselt selliseks, et inimeste n-ö valikuselgus hakkaks ähmastuma. On väga palju analüüsitud, mis toimus Trumpi valimistel ja mis toimus Brexitiga. Brexiti puhul on täiesti konkreetselt analüüsitud seda, kuidas kasutati sotsiaalmeediat, et jõuda konkreetsete inimesteni ja tõepoolest tekitada nendes sellist hirmu, et nüüd tulevad mingid jubedad võõrad Poolast, Baltimaadest või Aafrikast ja võtavad ära nende töökohad. Nagu näitasid uuringud, need väited mõjusid väga tugevalt seal, kus tegelikku kokkupuudet selliste asjadega ei olnud,

loodi lihtsalt niisugune mull. Niisuguste mullide tekitamine uues meediakeskkonnas on tõepoolest igapäevane. Seda kasutab reklaam, seda kasutab kommertsmeedia ja seda on hakanud kasutama poliitikud. See on see, mis tekitab n-ö normaalsest demokraatlikust protsessist erineva olukorra.

11:03 Esimees Eiki Nestor
Igor Gräzin, palun!

11:03 Igor Gräzin
Nii, meil on siis käimas parteikoosolek parlamendi töö ajal. Üks partei püüab peale suruda oma vaateid ja on pühendanud ennast ühe teise partei materdamisele. Vaat, see ongi see põhjus, miks ma ei usu sotside hala ei LGBT, rahvusvähemuste ega rassistlike avalduste kohta, sest EKRE on Eesti Vabariigi parlamendis vähemus. Kui sa ei austa ühte vähemust, siis miks ma pean uskuma, et sa austad homoseksuaale või kedagi teist? Vähemus on vähemus. Sa tuled siia jõupositsioonilt rääkima Euroopa Liidu ametlikus keeles, kuidas Eesti peab käituma. Ma arvan, et see on väga inetu. Ma arvan, et väga inetult käituvad ka need kolleegid, kes leiavad lihtsalt sellepärast, et Euroopast nüüd keegi on tulnud seda rääkima, et ühed kolleegid on oluliselt halvemad kui teised. Mulle on vastuvõetamatu ühe kõige väiksema fraktsiooni materdamine. Ja nüüd moraalne küsimus: kas sa arvad, et on moraalselt sobiv, kui te tulete oma ideoloogiat ajama parlamendi töö ajal, kui meil tuleks tegelda Eesti seadusandlusega seotud küsimustega?

11:04 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Igor, sinu andekust ja loovust arvestades, küsin ma, miks sa ometi loed nii pikka teksti maha. Aga mis puutub sellesse, kas on parlamendi töö arutada sellised üldisi väärtusküsimusi, siis minu sügava veendumuse järgi on see parlamendi töö. Seda tehakse nii Euroopa Parlamendis kui ka, ma usun, iga muu maa parlamendis. Eesti parlamendis tehakse seda võib-olla isegi natuke liiga vähe.

11:05 Esimees Eiki Nestor
Jüri Adams, palun!

11:05 Jüri Adams
Meie teemad on väga laiad ja intellektuaalsel tasemel me suudame kindlasti üldistavalt rääkida. Pigem on küsimus intellektuaalse ja n-ö poliitilise praktika vahekordades. Ma olen olnud veendumusel, et psühholoogiline reaalsus on väga oluline, isegi kui see intellektuaalses dispuudis kõrvale jääb. Ma arvan, et ka ajaloolise kogemuse reaalsus on väga oluline. Nii et ma ei ole päris kindel, et on mõistlik selle teemaga edasi minna. Eesti ajalooline saatus on jääda mingil moel – nagu Martin Luther ütles, et siin ma seisan ja teisiti ma ei saa – mõningate üleeuroopaliste otsuste vastu, neid oponeerides.

11:06 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Absoluutselt. Ma pean ütlema, et Eesti rahvasaadikud on seda opositsioonis olemise ja oponeerimise võimalust Euroopa Parlamendis ka kasutanud. Ühe asja tahan ma kohe välja ütelda. Mul on hea meel, et ka meie eesistumise raames toimub 9. oktoobril konverents, mis räägib rahvusriigi ja liikmesriigi vahekorrast. Meie oleme täiesti selgelt – "meie" all ma mõtlen ikkagi mis tahes erakonda kuuluvaid Eesti rahvasaadikuid – kogu aeg olnud seisukohal, et Euroopa Liit on rahvusriikide liit ja selles on tema tugevus. Ma vaatan suure kurvastusega seda, kuidas need riigid, kus on, ütleme, natsismi kogemus väga teravasti veel traumeeriva tähendusega, kardavad sõna *national*. Täpselt samuti reageerivad Euroopas meie poole peal elavad inimesed, kellel on väga traumeeriv nn reaalse sotsialismi kogemus, sõnale *social*. Need on tõepoolest sellised, võiks öelda, nähtused, mis takistavad rahulikku arutelu.
See küsimus liikmesriikide tulevikust ja sellest, mida tähendab rahvusriik tänapäeva Euroopas, on hakanud kõlama rahulikumalt ja tõsisemalt kui veel kolm aastat tagasi, kui olid põhiliselt üsna emotsionaalsed reaktsioonid. See on minu meelest ka väga palju tingitud sellest, et need n-ö uued liikmesriigid on siiski päris südilt nende asjade eest seisnud. Ma mäletan, kui näiteks Slovakkia oli eesistuja ja öeldi väga selgelt – Slovakkia sotsiaalminister käis ka meie fraktsioonis –, et kuulake nüüd

ometi uusi liikmesriike ka, meil on ju omad põhjused, miks me oleme näiteks kas või renditööjõu puhul erineval seisukohal, kuulake nüüd ometi meid ka, eks ole. Ma arvan, et see on väga oluline, et meil on seal nüüd küllalt palju võimalust ütelda, et kuulake meid ka.

11:08 Esimees Eiki Nestor
Austatud Riigikogu! Austatud Marju Lauristin! Küsimusteks ja vastusteks ettenähtud 30 minutit on läbi.

11:08 Euroopa Parlamendi liige Marju Lauristin
Aitäh teile!

11:08 Esimees Eiki Nestor
Algatajate järgmine ettekandja on näitleja Jaak Prints. Palun!

11:08 Näitleja Jaak Prints
Lugupeetud Riigikogu esimees! Head viimased saali jäänud Riigikogu liikmed ja kõik need, kes töötegemise asemel praegu arvutis istuvad ja ülekannet vaatavad! Minu nimi on Jaak Prints. Ma olen näitleja ja ma kardan. Ma ei tahtnud siia tulla. Kui mulle helistati ja küsiti, kas ma ei sooviks uuesti rääkida teemadel, millest ma olen juba rääkinud, ütlesin ma mitu korda ei, sest ma kartsin ja kardan ka praegu. Ma ei kartnud viis aastat tagasi, kohe päris kindlasti ei kartnud ma kümme aastat tagasi, kui ma olin noor, minu rakud asendusid regulaarselt ning tundus, et ma võin kõike teha. Nüüd ma kardan. Ma arvan, et te kõik teate väga hästi, mida ma kardan. Mis juhtub siis, kui ma siit minema lähen ning teie kindlusest linna jalutan? Mis juhtub Facebookis, Twitteris, kommentaariumides, portaalides? Ma ei näe seda, ma ei käi sotsiaalmeedias. Facebookis on liiga palju ilusaid inimesi, ma ei saaks sealt kunagi välja. Ma ei näe seda, mis juhtub, aga ma tunnen seda. Ent ei ole just kõige geniaalsem mõte tulla parlamendi ette oma argusega kelkima.
Põhjus, miks ma täna siin olen, on väga lihtne: mulle tundub, et ma ei ole ainuke, kes kardab, mulle tundub, et terve Eesti kardab. Keda kardad, Eesti? Kas sa kardad Venemaad? Kas sa kardad Euroopat? Kas sa kardad pagulasi? Kas sa kardad neid, kes pagulasi kardavad? Kas sa kardad liiga suurt meteoriiti, mis ühel päeval tühjusesse ilmub ja ilma ühegi loogilise seletuseta just meie poole suuna võtab? Kardad sa, et me rahvusena kaome? Kardad sa, et rahvusluse sildi alla poevad ka need, kes pöörduvad teiste rahvuste vastu? Kardad sa, Eesti, et meid on liiga vähe? Seda oled sa ju alati kartnud. Kardad sa meie keele hääbumist? Kardad sa meie ajaloo, kultuuri, tuleviku, lootuste, unistuste purunemist või kardad sa, Eesti, et pööraste muutuste trummel, mis keerleb üha hüpnootilisemal moel, raputab paigast meie vähesegi kindlustunde? Kardad sa vaesust? Kardad sa viha? Kardad sa ebavõrdsust? Sest mina kardan seda kõike.
Aga lubage, ma räägin teile kellestki, kes ei karda. Chris Nocco on piltide järgi otsustades umbes 45-aastane. Tema juuksed on alati lühikeseks pöetud, need on aastate ja Florida päikese käes veidi heledamaks pleekinud, meenutades natuke kulunud autorehvide nukrat tooni. Viimastel aastatel on näha ka hallide salkude lisandumist, sest tema töö ei ole kerge. Kui teda guugeldada, on näha fotosid, kus tema selja taga on peaaegu alati USA lipp: Chris Nocco naeratamas, andmas intervjuud, näitamas vanglapõgeniku fotot, istumas ühel üritusel oma perekonnaga esireas, pere kolmest lapsest noorim alles imikuna tema rinnal. Chris Nocco on lõpetanud mitu kõrgkooli ja töötanud aastaid idaranniku korrakaitseüksustes. Ta oli kohal, kui toimus 9/11, ja ta uuris Washingtoni tulistamisi. Ta mängis nooruses heal tasemel jalgpalli, kuulub Rotary klubisse, on aktiivne kirikuskäija, tema naise nimi on Bridget ning viimased kuus aastat on ta olnud Pasco maakonna šerif. Oma viimase, tähelepanu äratanud üleskutse tegi ta alles paar nädalat tagasi. "*Don't shoot at the storm!*" ütles tubli Chris Nocco ("Ärge tulistage tormi pihta!"), sest inimesed tegid seda. Floridale lähenes keeristorm, hävingut ja kaost tõotav orkaan, ning inimesed, kes tajusid, et kohe saabub nende elu igaveseks muutev sündmus, mille ees nad on jõuetud, võtsid relvad ja tulistasid orkaani pihta. Aga see ei peatanud orkaani, orkaan tuli ikkagi.
Ma ei ole Chris Noccot kunagi kohanud. Kogu info, mis ma tema kohta praegu teile ütlesin, guugeldasin ma netist 4 minuti ja 22 sekundiga. Jah, ma panin stopperi käima. Ma tahtsin teada, kui kiiresti on võimalik panna kokku enam-vähem terviklik pilt mõne inimese kohta, keda ma pole kunagi kohanud ega kohta ka tulevikus. Ja kõik, mis mul oli vaja, et hakata langetama selle inimese kohta juba ka moraalseid hinnanguid, näiteks sain ma öelda tema kohta "tubli", oli korralik ruuter, sülearvuti ning 4

minutit ja 22 sekundit. Nii see käibki.
Meie maailmapilt ei moodustu enam kogemustest. Me ei õpi enam tundma teist inimest ega ühiskonda seeläbi, mida me tema kohta teame, vaid selle järgi, mida temast räägitakse. Me elame maailmas, mis põhineb kuulujuttudel. Jah, muidugi ei saa me ise kogeda kõike, sest kuidas näiteks teha kindlaks universumi ehitust isikliku kogemuse kaudu? Kas keegi teist teab, mida lüpsja lehmade juures täpselt teeb? Paljusid asju me tõepoolest ei tea ja siis me usaldame teisi. Ent mida teha, kui need teised meile valetavad, teadlikult valetavad?
Mõned hirmud on põhjendamatud. Aga on ka hirmud, mis on põhjendatud, kuid tegelikult on olemas vastused, mis võiksid meie hirme vähendada. Hiljuti istusin oma tuttavatega augustiõhtus lõkke ääres. Juba hämardus ning selle hämaruse sees liikusid jutud muidugi sellele, mis meid kõige rohkem rõõmustab ja hirmutab – tulevikule. Mu tuttavad, kellest mõnda tunnen ma juba kauem kui 30 aastat, arvasid, et see ei ole hea, kui siia tuleb liiga palju pagulasi. Ja miks nad ei peaks tulema, kui nad hakkavad iga kuu saama 2000 eurot toetust? Ma saan sellest hirmust aru, mulle ei meeldiks see samuti. Minu arvates oleks see ebaõiglane. Ainult et kui ma palusin seda kommenteerida inimestel, kes iga päev ja juba aastaid selle teemaga tegelevad, ütlesid nad, et see on võimatu, mitte ükski pagulane ei hakka kunagi saama 2000 eurot kuus.
Mõned inimesed kardavad, et kooseluseaduse legaliseerimine toob kaasa selle, et nende lapsed hakkavad homoseksuaalideks. Seda hirmu ma ei mõista, aga ma kuulan ikkagi, sest alati tuleb kuulata. Mis siis, et kõik teadusuuringud, kõigi riikide praktiline kogemus ning ka bioloogilised seaduspärad kinnitavad, et homoseksuaalsus ei ole hobi, mida praktiseeritakse, nii nagu minu vend kogub tikutopse, vaid midagi muud. See ei muuda nende inimeste hirmu naeruväärseks.
Kardetakse veel, et meie keel ja kultuur kaovad, kui siia tulevad islamiusulised inimesed. Täiesti arusaadav hirm. Seda hirmu tuleb mõista ning sellest kõneleda, mitte seda alandada, aga mitte seda ka teadlikult õhutada. Ka mina kardaksin keele ning kultuuri kadumist, sest mõlemad tähendavad mulle väga palju. Mulle meeldivad traditsioonid, juured, pärand. Aga kui vaadata arve, kui vaadata tegelikkust, säilitada rahulikku meelt ja tervet mõistust, mitte kuulata oma hirmu, siis selgub, et mitte ükski fakt tegelikult seda hirmu ei toeta.
Viimase viie aasta jooksul on tulnud Eestisse nii vähe pagulasi, et nad mahuksid ära ühte viiekorruselisse majja, aga kuna neist omakorda on paljud lahkunud, siis tegelikult mahuksid nad ära kolmekorruselisse. Üks kolmekorruseline maja, head Riigikogu liikmed! Kaks trepikojatäit inimesi ei hävita eesti keelt ega kultuuri, sest meie keel ja kultuur ei ole nii nõrgad, et nende hävitamiseks piisaks ühest ühistukoosolekust. Aga veel kord: ma saan neist hirmudest aru.
Me ei tohi väita, nagu oleksid need hirmud mõttetud, aga me ei tohi neid hirme ka üles piitsutada. Me ei tohi öelda, nagu poleks meil midagi rääkida inimestega, kes kardavad, aga me ei tohi ka kutsuda inimesi üles mitte otsima vastuseid. Kui 4 minuti ja 22 sekundiga on võimalik luua endale pilt täiesti võõrast inimesest, siis kujutage ette, mida on võimalik teha 24 tunniga või kahe nädalaga. Piisab ka vähemast. Piisab "Aktuaalse kaamera" vaatamisest või hommikul ajalehe avamisest ning meie hirmud saavad toitu. Ja need ei ole väljamõeldud sündmused – rünnakud Turus ja Helsingis, rünnakud mujal, rünnakud igal pool –, nagu ei ole väljamõeldised ka vaesumine ja ebavõrdsus. Väljamõeldiseks ei ole palgalõhe ega kihistumine, homode sõimamine ega naabri solvamine. Väljamõeldiseks ei ole hirm tuleviku ees, väljamõeldiseks ei ole hirm selle ees, et minu töökoha võtab keegi teine, keegi haritum, keegi odavam, mingi masin.
Me kõik tunneme neid hirme, mina tunnen ja ka teie tunnete neid hirme. See saal siin on kokku pankadele võlgu rohkem kui 7 miljonit eurot. Mis saab siis, kui te töö kaotate? Kas te ei tunne vahel seda hirmu? Terve Eesti kardab, ajad ongi segased, ajad ongi turbulentsed ja kiiresti muutuvad. Mis aitab? Kust mina tean! Ma olen näitleja. Äraelamiseks juhin ma firmade piduõhtuid ja loen järgmisel päeval nende konkurentide reklaame. Olen suutnud natukene kõrvale panna, nii et kunagi ehk õnnestub osta endale majake, mida oleks võimalik nimetada koduks, ent kindlasti ei saa ma seda soovitada riigile, sest riik ongi meie kodu.
Aga on üks mõte, mida ma tahaksin jagada. See mõte on lihtne ja ta on järgmine: orkaani pihta tulistamine ei ole lahendus. Hirmude teadlik ja valedega üleskütmine, seejärel relvade kättejagamine ja kogupaugule õhutamine ei ole lahendus. Palun ärge tehke nii! Inimeste õigustatud hirmude konverteerimine häälteks ei ole lahendus, vaid see on küüniline poliittehnoloogia ehk teisisõnu argus. Kuid seda te teate ju isegi.
Aga lahendus ei ole ka see, kui inimeste hirmude üle naerdakse, kui neid hirme peetakse mõttetuks, kui

inimestele heidetakse ette, miks nad ei tea juba ise õiget informatsiooni, ei loe õigeid allikaid, miks nad ei istu hommikust õhtuni OECD ja OSCE raportites ega jooni seal alla kohti, mis nende hirme leevendaksid. Ei saa inimestele ette heita, et nad kardavad seda, mida nad kardavad. Hirm on päris, ükskõik kui alusetult see on tekkinud ja seda ei võta ära hirmu naeruvääristamine ning ei aita kedagi ka tema hirmude võimendamine. Lahendus on hoopis turvatundes, mida teie, riigijuhid, saate meile keerulistel aegadel pakkuda. Ma usun, et paljud teist tegelevad probleemide õhutamise asemel nende lahendamisega. Soovin teile selleks palju jõudu! Aga ärge unustage siis meid, kes me kardame. Ärge unustage meile selgitamast, meiega rääkimast, meiega, kes me oleme teie klassiõed, kes me parandame teie hambaid, kes me sõidutame teid Uberiga tööle või müüme teile naistepäevahommikul lilli. Mõistke meie hirme, aga ärge tekitage neid, sest me oleme nendes hirmudes koos, nagu me oleme ka kõiges muus ja alati koos. Aitäh!

11:22 Esimees Eiki Nestor

Järgmine ettekandja on Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni liige Toomas Jürgenstein. Palun!

11:22 Toomas Jürgenstein

Hea eesistuja! Head kolleegid! Head külalised! Kultuurikomisjon käis möödunud nädalal Soomes. Eesti saatkonnas selgitati meile, et soomlastega vesteldes on oluline eelnevat juttu mõtestav kandev paus. Tunnistan, et ma oleksin tahtnud, et kandev paus pärast eelnevat kõnet oleks olnud pigem pisut pikem. Aga, head kuulajad, ma püüan oma ettekandes käsitleda rahvuslust, selle vaimset rikkust ja teatud ohte, mis rahvuslust vaesemaks muudavad. Tunnistan, et minule oli omamoodi äratuskellaks rahvusluse uuesti läbimõtestamisel umbes kaks ja pool aastat tagasi ilmunud IT-ettevõtja ja pikaaegse Skype'i juhi Sten Tamkivi essee "Põlev kardin". Sten Tamkivi on ka siin meie ees seisnud, küll natuke teistes küsimustes. Tsiteerin sellest esseest mõned read: "Pikemalt tahtsin peatuda kolmandal tähelepanekul, mis ülaltooduist hoopis rohkem muret teeb. Napi paari aastaga on totaalselt ussitama läinud Eesti avalik mõtteruum." Pisut hiljem Tamkivi jätkab: "... vaimselt on kapist välja lastud kamp tõupuhtaid, kes teavad, et nende hädades on süüdi mitte haridus või nutikus või lugemus või laiskus või saatus või õnn, vaid: teistsugused." Tamkivi kritiseerib siin selgelt teatud inimeste soovi tõsta kilbile rahvuslus, mis põhineb vastandusel.

Olen oma viimati omandatud hariduse poolest teoloog ja seepärast jätkan ühe esmalt ehk üllatava pühakirja mõistujutu refereerimisega. See esineb nii Matteuse kui ka Luuka evangeeliumis ja räägib sellest, kuidas isand annab oma sulastele võrdse hulga raha ja läheb siis reisile. Kui ta on tagasi tulnud, pälvivad tema rahulolu need sulased, kes on oma rahasummat kõige enam suutnud kasvatada. Sulaselt, kes on oma isanda raha muutumatuna hoidnud, võetakse raha ära ja antakse teistele. Jutu mõte on selge: väärtuslikke ja kalleid asju tuleb kasutada, laiendada, arendada ja vajaduse korral muuta.

Rahvuslusele mõeldes on mulle see lugu aeg-ajalt meenunud. Kõigepealt mainin, et olla rahvuslane on kindlasti austusväärne ja tõsiselt võetav maailmavaateline otsus. Küllap iga eestlane, kes peab oluliseks ning armastab oma keelt ja kultuuri, on suuremal või väiksemal määral rahvuslane. Samas tundub mulle, et oleme jõudnud olukorda, kus end rahvuslaseks pidav inimene peab end täpsustavate sõnadega kaitsma. Näiteks pidas kirjanik Mihkel Mutt vajalikuks täpsustada oma rahvuslikku positsiooni hiljutises Postimehe artiklis "Hämaruse kaks kämmalt". Ta kirjutas: "Valgustatud rahvuslast paneb nördima, kui teda peetakse alaarenenuks .. Kui talle omistatakse tundeid, mida ta ei jaga. Tema hinge mahub rohkem kui "emba-kumba" vastandus, tema jaoks ei pea Eestis ühe võit olema tingimata teise kaotus. On võimalik eestlusele ja oma muudele eelistustele truuks jääda, samas teistelgi elada lastes, kedagi ahistamata." Selleks, et end eristada vastanduda soovivatest rahvuslastest, toob Mihkel Mutt sisse valgustatud rahvuslase mõiste.

Mis on see mõttevool, mille tulemusena auväärt rahvuslase mõiste muutub vaesemaks? Tulen tagasi usumaailma. 19. sajandi lõpus tekkis Ameerikas mõttesuund, mida hakati nimetama fundamentalismiks. Muide, hiljutisel Edmund Burke'i Seltsi arutlusõhtul – see selts tegeleb konservatiivse maailmavaate mõtestamise ja toetamisega – nimetas kirjanik Tõnu Õnnepalu seda vaimukalt vundamentalismiks. See tähendab, et see vaade on selle omaks võtnud inimesele vundamendiks.

Jään siin konservatiivsemale positsioonile ja jätkan fundamentalismiga. Kirjeldan seda paari sõnaga. Algul iseloomustas seda pühakirja sõnasõnaline mõistmine, millega eitati ja eitatakse tänini näiteks

evolutsiooni, suure paugu teooriat ja teisi loodusteaduslikke endastmõistetavusi. Samuti iseloomustab fundamentalismi keeruliste probleemide lihtsustamine, mitmekesisuse mittetalumine, kesktee vältimine, maailma nägemine heade ja kurjade jõudude võitlustandrina, patriarhaalse elukorralduse idealiseerimine ning võimetus dialoogi pidada. Usundiloolased on märganud, et fundamentalism on ammu väljunud religioonisfäärist ja seda esineb peaaegu kõikidel elualadel. Enamasti on fundamentalistid vähemuses, kuid nad on häälekad ja motiveeritud. Fundamentalismi vajunud liikumised ja mõttevoolud kaotavad vaimset rikkust ja kapselduvad. Kui seda juhtub osaga rahvuslusest, on väga kurb.

Järgnevalt toongi mõne näite fundamentalismi tunnuste esinemise kohta meie rahvusluses. Peatun esmalt fundamentalismile omasel lihtsustamisel ja mitmekesisuse halvasti talumisel. Lähen ajas üle poole aasta tagasi. Aastavahetusest jäi meelde ühe end igal sammul rahvuslikuks nimetava erakonna liidrite reljeefne hinnang president Kersti Kaljulaiu kõnele, kuna ta kasutas nende arvates liiga palju sõnu "Eestimaa" ja "eestimaalased". Samas tundub mulle, et kirjeldatud etteheidetega alahinnatakse Eesti rahvast intellektuaalselt. Rahvas on ju lugenud, et Eesti riikluse ühe alusena on kirja pandud "Manifest kõigile Eestimaa rahvastele". Meenuvad laulud "Eestimaa, su mehemeel", "Eestimaa, Eestimaa, oled mu kodumaa" või see, kuidas 1988. aastal kogunes 300 000 inimest lauluväljakule üritusele "Eestimaa laul".

Julgen arvata, et nende inimeste identiteet, kes tunnevad, et sõna "Eestimaa" või "eestimaalane" kasutamise pärast läheb rahvuslusest midagi kaduma, on õige habras ja vastandumisele rajatud. Intellektuaalselt piiratud rahvuslus võib kujuneda organisatsiooniks, kus ratsionaalsed argumendid kaotavad jõu ning loeb vaid pühendumus. Niisugusele maailmavaatele saab ainult kaasa tunda.

Teise tunnusena nimetan maailma tajumist heade ja kurjade jõudude lahinguväljana ja kesktee vältimist. Lähen siin näidet tuues raamatute maailma. Itaallane Giovanni Guareschi on kirjutanud vaimuka raamatu "Don Camillo väike maailm", mis on tõlgitud ka eesti keelde. See kirjeldab Itaalia küla, kus toimuvad sageli konfliktid kommunistist külavanema Peppone ja kohaliku preestri don Camillo vahel. Omaette tegelane on Kristus, kes Camillole nõuandeid ette sosistab. Loen siit natuke ette, nimelt Peppone lapse ristimise lugu: "Ametirüüs don Camillo lähenes ristimisanumale. "Mis te tahate talle nimeks panna?" küsis ta Peppone naiselt. "Lenin-Libero-Antonio," vastas naine. "Siis mine ja lase ta Venemaal ristida," ütles don Camillo rahulikult, pannes katte ristimisvaagnale tagasi." Kui don Camillo on keeldunud, ütleb Kristus, et ta peaks ikkagi lapse ristima. Peppone tuleb kirikusse tagasi ja meeste vahel puhkeb kaklus. Parajal hetkel sosistab Kristus don Camillole, et andku see lõuahaak. Peppone kukub oimetuna maha. Mõne aja pärast ta toibub, võtab lapse sülle ja tuleb don Camillo juurde. Loen nüüd edasi: "Don Camillo, täies ametirüüs, ootas teda ristimisanuma juures, kindel nagu kalju. Peppone lähenes aeglaselt. "Mis me talle nimeks paneme?" küsis don Camillo. "Camillo-Libero-Antonio," pomises Peppone. Don Camillo raputas pead. "Ei! Me ristime ta Libero-Camillo-Leniniks," ütles ta. "Jah, ka Leniniks. Kui Camillo on naabriks, ei suuda niisugused tüübid, nagu Lenin, mitte midagi ära teha!""

Viimastel kuudel on meie ajalehtede veergudel toimunud huvitavad debatid natsismi, kommunismi, liberaalsuse, konservatiivsuse, parempoolsuse ja vasakpoolsuse teemal. Olen nende debattide raamistikus tajunud, et on üsna raske mitmete selliste ühiskonnas oluliste ideede nagu võrdsuse, rahvusluse, õigluse või vabaduse puhul leida toetust mõõdukal keskteel asuvatele seisukohtadele. Mulle endale näib, et üks võimalusi rahulikult ja mõtestatult keskteed säilitada on ikka ja jälle meeles pidada iseenda maailmavaatega kaasnenud liialdusi.

Sotsiaaldemokraadina asun poliitilisel skaalal vasakul. Praktikas on äärmusvasakpoolsed teinud suuri sigadusi, võimule saades on nad sageli õiendanud arved ka sotsiaaldemokraatidega. Sellest hoolimata paneb ka vasakpoolsete äärmuste tegude analüüs südametunnistuse kriipima. Kuidas saab sotsidelegi nii oluliste ideede nagu õigluse, võrdsuse ja rahvuslusega toimetades hullude tulemusteni jõuda? Pedagoogina ei oska ma äärmuste vältimiseks pakkuda muud abi kui teadmised. Teadmised erinevate maailmavaadete allikate, kuid ka nendesamade maailmavaadete vesivõsude kohta, olgu vesivõsu otseseks või kaudseks allikaks Nietzsche, Marx, Hegel või keegi teine.

Keskse teemaga seoses tahan veel rõhutada, et kirglikkust ei tohi mitte äärmustele jätta, vaid see on vajalik ka keskteel. Tulen tagasi eelnevalt tsiteeritud raamatu juurde. Don Camillo ja Peppone lähevad oma tõde itaallase kombel temperamentselt kaitstes õige sageli käsitsi kokku, kaklevad, kuid äärmuste vastu ühendavad nad jõud. Seetõttu laiendan ma natuke ristimispeatüki kokkuvõtet: kus on kohal don Camillo või Peppone, pole äärmustel suurt midagi teha.

Fundamentalismi kolmanda tunnusena toon välja muutuste eitamise ja võimetuse dialoogi pidada.

Ütlen kõigepealt mõne selgitava sõna selle kohta, mida ma mõistan dialoogi all. Dialoog toimub sellisel juhul, kui kaks inimest arutavad ja nad ei tea, mis seisukohal nad vestluse lõpul on. Kui nad seda teavad, pole tegemist dialoogi, vaid kahe monoloogiga. Suletud keskkonnas rikastavat dialoogi ei teki. Sageli on suletud keskkond seotud ajas tagasi vaatamisega. Ideaalaega nähakse kusagil minevikus, edasine areng on olnud kunagistest ideaalidest taandumine. Võideldakse nende taastamise eest. Rahvusluse sellisest mõistmisest võib kujuneda protsess, kus humoristlik tegelane, sepp Ivan Orav muutub üha enam tõsiseks eeskujuks.
Kirjeldatud elukäsitlusele vastandub mõte, et minevik pole kunagi olnud mingis mõttes ideaalaeg. Paljudes küsimustes tuleb oma seisukohti muuta ja revideerida, teadmised täienevad, me saame teha oma maailma paremaks, õppida vigadest jne. Sellist dünaamilisust ja muutuvust eeldav vaade rahvuslusele sisaldab vältimatult avatust ja dialoogi. Märgin siin lisaks, et avatuse muudab haavatavaks ikka asjaolu, et sellest lähtuvad inimesed püüavad inimlikult lahendada probleeme, mis enamasti ei ole nende enda tekitatud. Olgu tegemist vähemuste kaitse, õiglasema ühiskonna või võrdsemate võimaluste taotlemisega, sageli nõuavad need teemad kannatust ja püsivust, kõik peavad midagi ohverdama, aga nende teemadega tegelemine näitab sageli ka maailma solidaarset, rõõmsat ja arenemisvõimelist poolt.
Avatud rahvuslane, nagu ma teda kirjeldasin, tunneb siirast huvi teistsuguse vastu. Võib vaid ette kujutada, kui viljakas oleks tema dialoog maailma esimese kosmopoliidiga, kellegagi, kes vastandus rahvuslusele ja kelleks tõenäoliselt oli antiikfilosoof, küünikute koolkonda kuulunud Diogenes. Mäletame, et see oli ekstsentriline tünnis elanud filosoof, kes arvas, et kõik ühiskondlikud konventsioonid on mõttetud, samuti on mõttetu vahetegemine kreekapärase ja võõramaise vahel. Tahan lõpetada, kasutades kahe mulle olulise inimese sõnu. Vana preester Vello Salo, kes elab Pirital ja keda võib vahel näha kloostri juures jalutamas, selgitas kunagi loengus, kuidas üllast mõistet "vagadus" suudetakse lihtsustada ja ebameeldivaks muuta vagatsemisega. Teiseks, Tartu Ülikooli Jaani kiriku vaimulik kadunud Urmas Petti tegi ikka vahet edasiviival ja lahendusi pakkuval kriitikal ning destruktiivsel kritikaanlusel. Mulle tundub, et on aeg hakata vahet tegema mitmekesisel, suuremeelsel ja valgustatud rahvuslusel ning seda intellektuaalselt ja emotsionaalselt kärpival ning huumorist vabastaval karikatuuril. Aitäh!

11:37 Esimees Eiki Nestor
Küsimused ettekandjale. Henn Põlluaas, palun!

11:37 Henn Põlluaas
Aitäh! Teie esisõnavõtja Marju Lauristin väitis oma kõne alguses, et Euroopa alusdokumentides räägitakse liberaalsetest väärtustest ja demokraatiast. See ei vasta tõele. Seal räägitakse demokraatiast. Me oleme kõik tunnistajaks sellele, kuidas sotsid on nn euroopalike väärtuste sildi all ühiskonnale peale surunud enda libaväärtusi, mis on teravas vastuolus normaalsete ja traditsiooniliste väärtustega. Kust te võtate endale õiguse otsustada ühiskonna eest, mis on väärtus, ja seda kõigile peale suruda? See on selgelt liikumine totalitaarse repressiivühiskonna poole, kui üks partei dikteerib, kuidas inimesed peavad mõtlema ja elama. Kust võtate te selle õiguse olla kogu ühiskonnast üle ja enda tahet, enda ebanormaalseid libaväärtusi meile kõigile peale suruda?

11:38 Toomas Jürgenstein
Aitäh! See on sügav küsimus. Mindki pani imestama näiteks eilne hääletus, kui äsjane küsija kinnitas, et Istanbuli lepe on sotside salasepitsus ja hääletuse lõpus oli saalis 80 sotsi. Pani imestama! Mulle tundub, et väärtustest rääkides kõnelevad sotsid eelkõige väga üldistest põhimõtetest, mis ulatuvad juba religioonimaailma sügavikku, näiteks põhimõte "Ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et teised sulle teeksid". Ühelt poolt tuleneb see Vana-Hiinast Konfutsiuselt, teiselt poolt sõnastab Kristus selle positiivselt: "Käitu nii, nagu sa tahad, et teised sinuga käituksid." Kant sõnastas seda jälle natuke omamoodi. See, et ühel erakonnal on võib-olla olulisemad väärtused võrdsuse ja solidaarsusega seotud, kellelgi aga isikuvabadusega seotud, on normaalne ja demokraatlik maailm ning selles me elame.

11:39 Esimees Eiki Nestor
Jürgen Ligi, palun!

11:39 Jürgen Ligi
Aitäh! Hea ettekandja! Ma tahtsin tegelikult küsida Marju Lauristinilt. Natuke on küll kahju, et te selles viimases vastuses kaldusite sotsi. (Naer.) Ma oleksin teile mõlemale esitanud siira kiituse, et te ei kippunud samastama liberaaldemokraatiat sotsiaaldemokraatiaga ja olite igati tasakaalukad. Aga üldiselt võib sama asja küsida. Kas te ei tunne vahel isiklikult kerget kripeldust, kui teie erakonna algatused – ma lähen poliitiliseks, vabandage, aga see on ideoloogiline küsimus – ei lähe selle tooniga kokku? Need on pigem kärkivad, käskivad, keelavad ja isegi tsentraliseerivad. Selline liberaaldemokraatlik isiku valikuvabadus, mida ka Marju Lauristin väga ilusasti rõhutas, ei lähe nagu kokku nende algatuste ja toonidega, mida kõik teie erakonna liikmed kindlasti ei esinda, aga siiski. Kas te tunnete vahel seda?

11:40 Toomas Jürgenstein
Aitäh! Jah, tõepoolest, küsimus oli mulle isiklikult. Marju istub mõni pingirida tagapool ja kindlasti saad sa seda ka temalt küsida. Selles mõttes on mul suhteliselt raske vastata, kuna mul ei ole näidet, mille puhul ma oleksin pidanud niimoodi tundma. Seda minu suhteliselt lühikest suures poliitikas olemise aega silme eest läbi lastes see esmapilgul ei meenu, tõesti ei meenu. Aga mu mälu ei ole väga hea. Täiesti võimalik, et ma olen seda kunagi teatud asjade puhul tundnud, aga hetkel siin puldis võin ma öelda, käsi südamel, et tõesti ei meenu.

11:42 Esimees Eiki Nestor
Barbi Pilvre, palun!

11:42 Barbi Pilvre
Hea ettekandja! Hea juhataja! Kuidas suhtuda keskkonnafookusega rohelisse liikumisse rahvusluse osana? Me oleme ennast pidanud metsarahvaks, aga samas see, mis Eestis toimub, ei ole alati võib-olla kõige loodussõbralikum. Kas tänapäeval on eestlus muutunud või kuhu me selle rohelise vaate paigutame? Võib-olla on see suhe loodusega just see liberaaldemokraatlik tont või on see meil midagi konservatiivselt ürgomast?

11:42 Toomas Jürgenstein
See on küsimus, millega ma enda arvates olen vähemalt pool elu tegelenud. Mul on kaks haridust, esimene on bioloogia, teine teoloogia vallas. Kui seesama loodus ja need asjad kokku panna, eestlase identiteet, siis mulle tundub, et minu vastus siit puldist jääks üsna hakituks. Ma tunnetan, et neid asju annab kokku viia ja teatavad niisugused, ütleme, rahvusluse ja identiteediga seonduvad küsimused on meie puhul loodusega tihedalt seotud. Aga ma ütlen ausalt, et neid eri kihistusi välja tooma ei ole ma hetkel võimeline. See on liiga komplitseeritud ja keeruline.

11:43 Esimees Eiki Nestor
Urmas Kruuse, palun!

11:43 Urmas Kruuse
Aitäh, austatud eesistuja! Auväärt ettekandja! Eelmine ettekandja kirjeldas oma hirmude abil seda, et osal inimestel võib olla hirm, et meie keel ja riik võivad kaduda. Te rääkisite ka rahvuslusest. Aga kui me vaatame laiemalt ja võrdleme ennast teiste ühiskondade ja riikidega, siis kas teile ei tundu, et väiksemal rahval peabki teatud hirm ja reaktiivsus nendes küsimustes olema võimendatum kui suurematel rahvastel, kes piltlikult öeldes võiksid oma rahvuslusega rohkem manipuleerida ja nendega ei juhtuks midagi?

11:44 Toomas Jürgenstein
Aitäh! Mulle väga meeldis üks eelnevas ettekandes kõlanud lause. Ma ei tea, kas see jäi mulle päris täpselt meelde, aga see kõlas umbes nõnda, et nende hirmude üle ei tohi naerda. Ma arvan, et see kõlas enam-vähem nii. Jah, ma olen olnud 20 aastat õpetaja väga heas koolis. Kui mu lapsed (ma ütlen seda ülekantud tähenduses) on õppinud kolmes-neljas kohas, Londonis, Pariisis, Saksamaal, siis nad on

ühelt poolt maailmakodanikud. Kui ma nendega kohtun, siis mina oma aeglaselt muutuva meelega olen, muide, tajunud sedasama hirmu alget, et kas nad ikka seda meie Eestit armastama hakkavad või kutsub Berliin neid natuke tugevamini. Aga kui ma olen nendega pikemalt aega koos veetnud, siis enamasti olen ma sellest hirmust üle saanud, sest mulle tundub, et nad tulevad tagasi. Kuid veel kord: need hirmud, mida ma ka ise olen tundnud, on kahtlemata loomulikud ja ma arvan, et kõige halvem on nende üle naermine.

11:46 Esimees Eiki Nestor
Jürgen Ligi, palun!

11:46 Jürgen Ligi
Aitäh! Hea ettekandja, ma ...

11:46 Esimees Eiki Nestor
Ma ei saa, Jürgen, anda sõna neile, keda ei ole saalis.

11:47 Jürgen Ligi
Aitäh! Ma siis meenutan teile paari detaili eelmise küsimuse jätkuks. Näiteks rippus sel nädalal üks teie minister minu sõnade küljes, kui ma pilkasin seltskonnaajakirjandust ja sealseid hoiakuid. Ta tõlkis minu sõnad viivitamatult seksistlikuks. Mõne aasta eest ründasid teie esimees ja teie erakond mind üksmeelselt, kui ma kasutasin sõnavabadust ja väljendasin oma muret selle pärast, et ebadelikaatsus enesetunnetuses ja ühiskonnatunnetuses ajab ühiskonna tülli. Ma meenutan teile rämedaid sõnakasutusi alkoholitootjate aadressil ja keeldude kehtestamist, selle asemel, et inimesi valgustada. Ma tahaksin, et ühiskond rohkem loodaks valgustamisele ja vabadusele. Seda pidasin ma selle küsimusega silmas. Kas te näete mingit vastuolu?

11:48 Esimees Eiki Nestor
Aitäh-aitäh!

11:48 Toomas Jürgenstein
Jah. Ma võib-olla kasutan ühte oma ettekandes toodud mõtet, mis minu arvates on hästi oluline. Niisugune kirglikkus ei ole ainult äärmuste pärusmaa. Mulle hästi meeldiks, kui keskteed kaitstaks niisama suure kirega kui äärmusi. Siin on minu arvates põhiküsimus see, kas pärast seda, kui vastastikku on hoope jagatud, nii nagu tegid seda don Camillo ja Peppone, sünnib midagi edasiviivat. Ma väga soovitan seda raamatut lugeda, minu meelest on see 1950-ndatel Välis-Eestis tõlgitud. Üks näide, kuidas ... Hää küll, inimesed loevad ise, praegu on aega vähe.

11:48 Esimees Eiki Nestor
Henn Põlluaas, palun!

11:48 Henn Põlluaas
Aitäh! Te ütlesite ennist, et kõikide ideoloogiate toetajad peaksid teadma selle ideoloogia teoreetilisi juuri. Ma eeldan, et te olete suurepäraselt kursis ühe tänapäevase sotsiaaldemokraatia põhiideoloogi Herbert Marcuse tööde ja seisukohtadega, mille järgi selleks, et sotsid saaksid võimule, tuleb lammutada praegune ühiskonnakord, hüljata senised rõhutud – vaesed ja proletariaat –, keda sotsid varem toetasid, ja valida uuteks rõhututeks erinevad seksuaalvähemused jms. Teie koduleheküljel ei ole sellest teie peaideoloogist poolt sõnagi, samas viib teie erakond tohutu kirega tema ideid ellu. Kas ka teie erakonna tavaliikmed ja toetajad teavad sellest midagi?

11:49 Toomas Jürgenstein
Mis puudutab sotsiaaldemokraatide teoreetilist või filosoofilist baasi, siis ma soovitan vaadata entsüklopeediasse. Sotsiaaldemokraatidele on alati oluline see, et võimule jõutaks – ja ma loodan, et jõutakse – demokraatlikul teel. Aga selle kohta, et me hoolime vähemustest, ma luban endale ühe isikliku remargi. Ma olen elus sageli nõrk olnud. Üks olulisi põhjusi, miks ma sotsiaaldemokraat olen, on

just nimelt see, et mind on toetatud. Samamoodi, kui sotsiaaldemokraadid näevad, et ühiskonnas on inimesi, kellele liiga tehakse ja kes ise selles teps mitte süüdi ei ole, siis me neid loomulikult toetame.

11:50 Esimees Eiki Nestor
Igor Gräzin, palun!

11:50 Igor Gräzin
Valimised on vähem kui kuu aja pärast. Kuidas sa eetiliselt hindad seda situatsiooni, et parlamenditribüüni, televisiooni jne kasutatakse ühe partei valimiskampaania tegemiseks? Ma kordan: tegemist on valimiskampaaniaga, sest valimiskampaania üks põhitunnuseid on ju sildistamine. Sildistamine tähendab siin seda, et kedagi nimetatakse natsideks, fašistideks, kasutatakse igat varianti. Ühesõnaga, ideoloogilist vastuolu ühe erakonnaga kantakse üle valimistele. Kusjuures isegi see arutelu on kuidagi sisutu selles mõttes, et tegelikust vastuseisust – seesama Ungari, Poola, Austria, Farage, Slovakkia jne – lihtsalt ei räägita, kuna see olevat inetu. See ongi sotsialistide seisukohalt inetu. Nõus. Kas aga on eetiline tuua üks ideoloogia saali inimeste ette riigi raha eest kolm nädalat enne valimisi?

11:52 Toomas Jürgenstein
Ma arvan näiteks, et minu ettekandest, kui ma kõnelesin avatud ja valgustatud rahvuslusest, oli rohkem võtta pigem konservatiividel kui sotsiaaldemokraatidel. Ma nagu ei mäleta, et ka Marju ja Jaak Printsi ettekandes oleksid kõlanud sõnad "natsism" või "fašism". Võib-olla mainiti neid möödaminnes. Mulle tundub, et see küsimus ei ole päris kohane.

11:52 Esimees Eiki Nestor
Küsimustele vastamiseks antud aeg on läbi. Aitäh, Toomas Jürgenstein! Avan läbirääkimised ja vastavalt algatajate soovile saavad kõigepealt sõna fraktsioonide esindajad. Mart Nutt Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsiooni esindajana.

11:53 Mart Nutt
Austatud härra esimees! Austatud Riigikogu liikmed! Demokraatia tähendab rahva võimu. Nüüdisaegne demokraatia eeldab, et otsustab enamus, aga vähemusele tagatakse õigus oma seisukohad välja öelda, kartmata karistust või tagakiusamist. Praktikas realiseerub demokraatia korraliste vabade valimiste kaudu. Vähemuse õigused peavad olema tagatud seadusega ja riik peab inimõigusi reaalselt kaitsma. Demokraatia toimimiseks peab olema tagatud sõnavabadus, mis võimaldab avalikkuse kontrolli võimu tegevuse üle. Kui need demokraatia miinimumnõuded on täidetud, võime öelda, et riik on demokraatlik. Kuid demokraatia püsimiseks on vajalikud ka kaitsemehhanismid, mis tasakaalustaksid ohtusid, mis peituvad demokraatias endas.
On juhtumeid, kus demokraatia on likvideeritud demokraatlikul teel. Hitler tuli aastal 1933 võimule demokraatlikel valimistel. Eestis võeti aastal 1933 autoritaarne põhiseadus vastu rahvahääletusel. Näiteid on ka käesolevast sajandist. Eesti on demokraatlik riik ja meie põhiseadus on hästi õnnestunud, tagades võimude lahususe ja tasakaalustatuse, kuid kas tegelikus elus on kõik nii, nagu põhiseaduses kirjas? Kas põhiseadus on piisav tagatis demokraatia kaitseks? Demokraatia püsib võimude tasakaalul. Kui üks võimuharu saavutab liiga suure ülekaalu – või veelgi hullem, võimutäiuse –, siis on demokraatia ohus. 1920. aasta põhiseadus andis Riigikogule võimutäiuse ja demokraatiat õõnestavad pidevad valitsuskriisid viisid demokraatia kadumiseni. Sarnane areng oli eelmisel sajandil, 1920-ndatel ja 1930-ndatel paljudes Euroopa riikides.
Ka tänapäeva Eestis on ilmselgeid tunge tasakaalu kõigutada, seekord pigem Riigikogu rolli ja otsustusõiguse vähendamise ning muude võimuharude suurendamise suunas. Iga koosseisu vältel algatatakse vähemalt korra presidendi otsevalimise eelnõu. Ent isegi juhul, kui presidendi pädevust ei muudeta, omandab otsevalitud president autoriteedi, mis annab talle hoopis suurema kaalu otsuste mõjutamisel. Populaarsed on ideed eksperimenteerida ulatusliku otsedemokraatiaga, ent siin ei osata näha probleeme, mis otsedemokraatiaga kaasnevad.
Kas otsedemokraatia on legitiimsem kui esindusdemokraatia? Võib öelda, et juhul, kui rahvahääletusel on kõrge osalusprotsent. Madala osalusprotsendiga, napi enamusega rahvahääletuse otsuse legitiimsus on aga küsitavam kui parlamendi otsus. Nagu me teame, Šveitsi rahvahääletustel on sageli väga madal

osalusprotsent. Ilmselgelt on rahvahääletusega lihtsam manipuleerida kui parlamendiga – see sõltub korraldaja rahakotist ja meediasuhetest. Rahvaalgatus on tihtipeale väikese, aga mõjuka grupi võimalus minna mööda kodanike enamuse valikust. Tee rahvaalgatuse kaudu rahvahääletusele on korra juba saanud Eesti demokraatiale saatuslikuks – 1933. aastal. Otsedemokraatia demokraatlikkus võib nii mõnigi kord olla näiline ja kujuneda hoopiski malakaks diktaatori käes.
Riigikogu muutumine kummitempliks tähendab rahvakeeli seda, et täidesaatev võim on haaranud endale kogu otsustusõiguse ja Riigikogu üksnes legitimeerib valitsuse otsuseid. Tegelikult ei ole murettekitav võimu kontsentratsioon mitte valitsuse, vaid valitsuse ametkondade kätte. Ja tsentraliseerimise püüded aina tugevnevad. Kui näiteks Rahandusministeeriumist kujuneb superministeerium ja kogu ülejäänud valitsus on üksnes selle filiaal, siis on Eesti demokraatia tõsise väljakutse ees. Võime kindlad olla, et Riigikogu koosseisu kärpimine ainult vähendab parlamentaarset kontrolli täidesaatva võimu üle.
Põhjamaades ei ole konstitutsioonikohut – pole lihtsalt vaja. Kesk-Euroopas on. Milline on Eesti valik? Toimiva korra asendamine meile võõraga kõigutab stabiilset demokraatiat. Kas oht, et konstitutsioonikohtu näol surutakse rahva võim kitsa isikute ringi tahte alla, on tõsiselt võetav? Jah, on. Konstitutsioonikohus ei lisaks midagi põhiseaduslikkuse tagamisele, aga tekiks korporatiivne kogu, sisuliselt parlamendi ülemkoda, mis hakkaks filtreerima rahvaesinduse valikuid. Sellist nuhtlust Eestile vaja ei ole.
Palun lisaaega!

11:57 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

11:57 Mart Nutt
Riigikogule on aeg-ajalt ette heidetud, et see pole suutnud või tahtnud vastu võtta seadusi, mida põhiseadus ette näeb, ja sellest idee täita tühimik kohtuga. Paraku on demokraatlikus riigis parlament oma otsustes vaba. Kui kohus võtab üle rahvaesinduse rolli, ei saa me enam rääkida rahva võimust, vaid kohtu diktaadist. Midagi sellist tegi president Maduro Venezuelas. Õnneks ei võimalda Eesti põhiseadus sellist võimu üleandmist valitud parlamendilt ametisse nimetatud kogule. Paljudes riikides ei kuulu põhiseaduslik järelevalve kohtu, vaid parlamendi pädevusse. Või siis on see pädevus jagatud, näiteks nagu Soomes. Eestis tasakaalustab kohtu ja Riigikogu pädevust põhiseaduslikkuse järelevalves õiguskantsleri institutsioon. Võimude tasakaalustamise seisukohalt on õiguskantsleril äärmiselt tähtis roll.
Inimesi tuleb kaitsta rassistlike, sättumuslikest tõekspidamistest ja paljudest muudest asjaoludest tulenevate rünnakute ja vihakõnede eest. Demokraatliku ühiskonna oluline nurgakivi on inimväärikus. Sageli on aga piir poliitkorrektsuse ja sõnavabaduse vahel õhkõrn. Kui poliitkorrektsusest saab tsensuur, siis demokraatia sellest ainult kaotab, mitte ei võida. Ilma sõnavabaduseta demokraatiat lihtsalt ei ole. Sallivus ei ole sallivus, kui see on valikuline ning muutub sildistamiseks ja halvustamiseks ükskõik kelle suhtes.
Demokraatia väljakutse on ühtlasi kodanikuühiskonna laienemine ja süvenemine. Inimeste kaasamisel otsustusprotsessi on vabaühendustel keskne roll. Aeg-ajalt kiputakse aga unustama, et kodanikuühiskond ja demokraatia ei ole alternatiivid, vaid tervik. Püüded kodanikuühiskonda ja vabaühendusi vastandada parlamentarismile ja esinduskogudele viitavad, et demokraatia olemusest ei ole aru saadud. Demokraatlikult valitud esinduskogu, Riigikogu, on kõige laiemat elanikkonda esindav foorum. Mitte ükski kodanikuühendus ega nende katuseorganisatsioon ei saa parlamenti selles asendada. Jääkelder ja koostöökogu on head tähised kodanikuühiskonna arengus, kuid mitte parlamentarismi alternatiiv.
Demokraatia on võimas, kuid ühtlasi habras. Jada läbimõtlemata ja vastutustundetuid otsuseid võivad demokraatia hävitada. Üksikult on need ehk märkamatud, kuid koos laastava mõjuga. Kui põhiseadusse valada kõikvõimalikud populistikud algatused, nagu presidendi otsevalimine, parlamentarismi asendamine võtmeküsimustes rahvaalgatuse ja rahvahääletusega, Riigikogu koosseisu vähendamine, konstitutsioonikohtu loomine, tsensuuri sisseseadmine sobimatute väljenduste tõkestamiseks, siis olemegi edukalt demokraatiast lahti saanud. Aitäh!

12:00 Esimees Eiki Nestor

Andres Herkel Vabaerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:00 Andres Herkel

Härra esimees! Austatud Riigikogu liikmed! Demokraatia mõiste on ju äärmiselt lai, siin on tohutult palju erinevaid aspekte. Kui Vabaerakond korraldaks siin samal teemal olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu, siis, ma arvan, oleksid need rõhuasetused vägagi erinevad. Ma olen üsna nõus kõige sellega, mida Mart Nutt eespool rääkis, ja ma ei korda neid aspekte. Marju Lauristin visandas üsna oodatult Euroopa-poliitika pildi Euroopa Parlamendi näitel, mida EKRE meie saali teisest nurgast asus oponeerima.

Mul on Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assambleega seotud kogemus ja ma küll kinnitan, et vasakäärmused ja paremäärmused on ikkagi kohati väga sarnased. Aga ühe täienduse tahan ma teha – see on see, et mitte ükski maailmavaade, mitte ühtegi gruppi kuulumine ei anna inimesele *a priori* mingisugust eetilist kvaliteeti. Siin oli natukene aega tagasi jutuks see Laundromati juhtum, kus ühes Eestis tegutsevas pangas pesti Aserbaidžaani raha, mis konkreetselt jõudis Euroopa poliitikuteni, kes on Euroopa tasandil süsteemselt tegelenud Aserbaidžaani nn demokraatia üleskiitmisega. Ma kinnitan oma kogemusest seda, et olen näinud, et selliseid inimesi leidub kõikides poliitilistes rühmades. Nii et nii palju täienduseks.

Mulle meeldis see, et Marju Lauristin alustas vabaduse mõistest. Sotsiaaldemokraatide puhul on küll minu arusaamist mööda pigem nii, et dilemma "vabadus-võrdsus" puhul tähtsustate te rohkem võrdsust, mis seab mõnikord ohtu ka vabaduse. See võib olla maailmavaatelise telje küsimus, aga ma arvan, et nii liberaalidel kui konservatiividel on tegelikult üks ühine ülesanne nad uuesti vabaduse mõiste ümber kokku põimida. Minu sügavat arusaamist mööda ei pea need kaks lähenemist teineteisele vastanduma, sellepärast et nad on ühisest juurest pärit. Edmund Burke oli vabaduse filosoof. Liberaalidel on tavaks rõhutada rohkem isikuvabadusi, konservatiividel ühiskonna järjepidevuse ja alalhoidlikkuse aspekti, aga pole vaja seda äärmuse kaudu lõhkuda.

Ma püüan anda väikese ülevaate demokraatia probleemist Eesti lähiajaloos. Ma olen väga nõus sellega, et Eesti taasiseseisvumine toimus vabaduse ja demokraatia lipu all. Kõigi nende institutsioonide kasutamine ja loomine, mis selle vabaduse meile tõid, oli väga hea näide, sh rõhutan kodanike komiteede liikumist kui silmapaistvat kodanikualgatust. Ja taasiseseisvumine demokraatliku protseduurina oli midagi väga säravat, mille tulval me edasi liikusime.

Demokraatia probleem hakkas minu meelest väga teravalt üles kerkima X Riigikogu ajal, aastatel 2003–2007, aga tegelikult küpsesid need protsessid juba varem. Mis jäi sellesse ajastusse? Katse keelata kohalikud valimisliidud, mida parlamendierakonnad ühel hetkel suuresti toetasid, erakondade riikliku rahastamise kolmekordistamine niisugusel viisil, et see hakkas välistama uute võimalike tulijate tulekut iseenda kindlustamise eesmärgil, ebaõnnestunud välireklaami keeld, mis on ka nüüd jutuks olnud ja mis viis tegelikult valimiskampaania aja ettepoole. Kõik suured erakonnad saavad välireklaami kasutada. Me jälitame neid, kes teevad oma väikest reklaami A4 peal – nad saavad karistada, kui nad selle kuhugi plangu peale üles panevad. Ma mäletan seda aega. Sellel ajal oli X Riigikogus kaks erakonda, kes neid asju vastustasid. Need olid tollane Isamaaliit ja tollased Mõõdukad.

Ma palun lisaaega!

12:05 Esimees Eiki Nestor

Kolm minutit lisaaega.

12:05 Andres Herkel

Järgmine selline laine, mis loksus üle pea – ma jätan ühe koosseisu vahele –, oli XII Riigikogu ajal, kui parlament oli neljaerakonnaliseks vaesunud. See kärpis oluliselt meie diskussioone ja siis tekkisid "Aitab valelikust poliitikast!", "Harta 12", rahvakogu jms oma ettepanekutega. Ja mida me tegelikult kas või rahvakogu ettepanekutega saavutasime? Peaaegu mitte midagi. Jah, erakonna loomise piir toodi 1000 inimeselt 500-le. See kõik käis poliitilise tahte vähesuse egiidi all. Tegelikult mitte midagi ei muutunud ja seda tahet tuli sellesse Riigikogu koosseisu väljendama Vabaerakond.

Nüüd ma pöördun selle diskussiooni algatajate ehk sotsiaaldemokraatide poole. Vaatasin uuesti üle need asjad, mida meie fraktsioon on algatanud. Niinimetatud avatud nimekirjadele üleminek Riigikogu valimistel – esimene lugemine on lõpetatud, teisele lugemisele seda eelnõu toodud ei ole. Tõime selle teema sisse ka kohalikel valimistel. Peagi me näeme, mis on nende suletud nimekirjade tulemus

Tallinna volikogu valimisel, kuidas volikogu koosseis tekib. Selle eelnõu lükkas saal tagasi ka sotsiaaldemokraatide häältega. Kohaliku ja Riigikogu tasandi mandaatide ühitamatus ehk nn peibutuspartide vältimine – lükati jälle tagasi. Ja korduvad ja korduvad ettepanekud vähendada erakondade riiklikku rahastamist, muuta seda nii, et see oleks võrdsem, mõistlikum ja uutele võimalikele poliitikasse tulijatele vähem piiranguid seadev või nende konkurentsitingimusi takistav – ka selle olete te tagasi lükanud. Nii et mul on teile üleskutse edaspidi kõiki neid algatusi täiesti konkreetselt toetada. See abstraktne arutelu demokraatia üle ei pruugi meid nii palju edasi viia, kui me tahame.
Ja kõige lõpuks: ma arvan, et sellel Eesti poliitika n-ö uuel kuumal paaril, sotsid ja EKRE, on oma tõetera sees. Tegelikult on EKRE esiletulek ka mingisuguste protsesside tagajärg, mida ma nägin eelmises Riigikogu koosseisus. Näiteks jäeti väga räpakalt tehtud kooseluseadus laperdama järgmise Riigikogu koosseisuni, selle asemel et rahulikult reguleerida tsiviilpartnerlust, nagu seda paljudes riikides on tehtud. Nii et, nagu ma algatuseks ütlesin, Vabaerakonna käsitlus nendest küsimustest on teistsugune kui sotsiaaldemokraatidel, aga siin on kattuvusi. Ma loodan, et te neid kattuvusi väljendate edaspidi ka meie konkreetseid algatusi toetades. Aitäh!

12:08 Esimees Eiki Nestor

Hanno Pevkur Reformierakonna fraktsiooni nimel, palun! Kolm minutit lisaaega.

12:09 Hanno Pevkur

Austatud Riigikogu esimees! Head kolleegid! Head Eesti inimesed, kes te ka meid praegu vaatate! Loomeinimesed on ikka aidanud ühiskonna valukohti ilmekalt ning lihtsalt välja tuua – ka siis, kui keegi teine seda ei julge. Nii tuli ka Jaak Prints, kelle annet ma muuseas väga austan, täna siia ja rääkis oma loo hirmudest. Hästi rääkis, sest see kõne näitas ilmekalt, et faktidega emotsioonide vastu ei saa ja hirmu külvamine on kordades lihtsam kui fakti tõdemine.
Küll on mul kahju, et demokraatlikul demokraatia arutelul polnud võimalik demokraatlikult küsimusi küsida. Head sotsid, parlamendi saal peaks olema Eesti demokraatia tempel. Demokraatiast rääkides ei saa demokraatiat piirata. See pole enam demokraatia, vaid suunatud demokraatia, mis kuulub mõne teise riigi praktikasse. Ma usun, et ka paljudel teistel peale minu oleks olnud hea meel kuulata Jaak Printsi vastuseid tema suurepärase kõne pinnalt tekkinud küsimustele. Jaagul on kindlasti palju mõtteid, mis kõnesse ei mahtunud. Eks siis peab arutelu koridorides jätkama. Ma siiralt loodan, et arutelu demokraatia üle ei rauge ühiskonnas kunagi, sest nagu ütles kord president Meri: "Rahu, stabiilsus ja inimõigused on liialt suured väärtused, et nendega tegeleda üksnes jõulukalkunite vaheajal."
Aga, head kolleegid, kas keegi siin saalis tõstab käe püsti ja ütleb: "Ei demokraatiale!"? Kindlasti mitte. Küll on igati mõistetav, et arusaamine demokraatiast võib siin saalis päris palju erineda. Ühes olen aga kindel: demokraatia eelduseks saab olla vaid vaba inimene ja vaba maa, mistõttu on äärmiselt oluline demokraatiast rääkides rääkida inimestest ja inimväärikusest, sellest, millel püsib kogu ühiskonna tervis – üksteise austamisest. Mul on raske mõista ükskõik milliseid äärmuslikke vaateid, ka seda, kui keegi võtab endale õiguse absoluutsele tõe monopolile. Ärgem unustagem, et me kõik oleme inimesed oma arusaamiste ja tunnetega! Ja inimestena on meil võimalus olla inimlik, ent samas vastutus austada ning aktsepteerida teisi meie ümber.
Valitsejatele tähendab demokraatia muu hulgas rahva tahtega arvestamist. Rahvas on andnud erakondadele mandaadi otsuste tegemiseks siin Riigikogus. Vaadates viimase aja sotside ja EKRE meeleheitlikku soovi üksteisele äärmuslikult vastanduda, meenutan, et ei sotsidel ega EKRE-l pole võimalust öelda, et kumbki neist siia saali ei kõlba. Seda, kes siia saali sobib või mitte, saab öelda vaid rahvas. Viimaste kuude arvamusküsitlused näitavad, et nii EKRE-l kui sotsidel on sarnane rahva toetus, ja meenutan, et mõlemad on siia täiesti demokraatlikult valitud. Teil on õigus üksteist vihata, aga see ei tähenda, et teil oleks eristumise nimel õigus kalduda äärmustesse. Äärmuslus mis tahes vormis teeb riigi kurjaks ja ebademokraatlikuks. Ka tänase arutelu alatoon kannab kahjuks natuke seda pitserit, et arutelu algatajad sooviksid endale saada ainukese tõelise demokraatia rüütli tiitlit.
Igalühel meist on põhiseadusjärgne kohustus austada arvamuste paljusust ning aktsepteerida erinevusi – seni, kuni see ei ole kellelegi ohtlik või ei lähe seadusega vastuollu. Me kõik oleme erinevad ja see meid tugevaks teebki. Kellelgi ei ole õigust hukka mõista kedagi selle eest, et ta on paks või peenike, pikk või lühike, heleda või tumeda nahaga, abielus või mitte. Meil kõigil on õigus oma arvamusele ja tunnetele, muu hulgas ka tunnetele teiste inimeste vastu.
Nelson Mandela ütles kord: "Mitte keegi ei vihka teist inimest sündides tema nahavärvi, päritolu ja

religiooni tõttu. Ühiskond õpetab inimesi vihkama, kuid kui neid on võimalik õpetada vihkama, siis neid on võimalik õpetada ka armastama, sest armastus on inimesele loomulikum kui vihkamine." Head kolleegid! Armastus ei ole haigus. Isegi siis mitte, kui see tunne on kahe samast soost inimese vahel. Kellelgi ei ole õigust kedagi tunnete pärast hukka mõista. On aktsepteeritav, et see kellelegi ei meeldi, ent on aktsepteerimatu mitte austada teise inimese elu ja saatust.
Mõelge vaid, mida võib tunda noor poiss, kes on mänginud kogu elu kuttidega jalgpalli ja kes teatud vanusesse jõudes avastab, et ta on teistsugune kui teised. Kas me suudame näha selle inimese sisse, mida ta võib tunda? Kas ta hinges võib peituda hirm või meeleheide, et teda sellisena ei aktsepteerita? Või võtame tumedanahalise tudengi, kes on tulnud siia lootuses saada suurepärane haridus, ent peab kogema tänaval mõnitamist ja vägivalda. Kas nad on midagi valesti teinud, et nad on harjumuspärasest teistsugused? Proovigem panna ennast nende kingadesse ja mõelda, mida nad aktsepteerimatuse hirmus tunda võivad.
Kristlik ilmaruum lähtub muu hulgas üldisest põhimõttest, et ära tee teisele seda, mida sa ei soovi, et sulle tehtaks. Me ei taha oma riiki hirmu ja meeleheidet. Me tahame rahu ja kindlust, väärikat ja hirmudeta elu. Me tahame, et Eestis elaksid õnnelikud inimesed. Elu keerdkäike ei ole meil kellelgi võimalik lõplikult ette planeerida ega stsenaariumi kirjutada. Õnneks ei olegi igapäevane elu ettekirjutatud teatritükk, vaid ettearvamatusi täis seiklus, mille ridasid me inimestena iga päev ise ajalukku kirjutame. See on meie teha, kas need read sisaldavad au ja väärikust või kurjust, vihkamist ja vaenu.
Mina igal juhul usun Eesti rahvasse. Usun meie ühise vabaduse selgroo närvi, mis ei lase meil vormuda ühesuguseks kurjaks halliks massiks, mis annab meile tarkust ning kainet mõistust mitte sildistada ega solvata, vaid austada ja aktsepteerida üksteist, sõltumata soost, rassist või nahavärvist, jäädes kindlaks meie põhiseaduse mõttele ja selles kirjeldatud väärtustele.
Reformierakond seisab igal juhul kompromissideta iga päev ja alati demokraatia kaitsel. Ja lõppeks sõltub see kõik meist endist, kui sõbralikus ja heatahtlikus riigis me elame ja milliseks seda loome. See sõltub poliitikust ja põllumehest, rätsepast ja autojuhist, õpetajast ja luuletajast, minust ja sinust, hea kaasmaalane. Edu meile kõigile demokraatia arendamisel!

12:17 Esimees Eiki Nestor

Martin Helme Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna nimel, palun! Kolm minutit lisaaega.

12:17 Martin Helme

Lugupeetud spiiker! Head kolleegid! Ma küll ei tea, kuhu on arutelu algatajate fraktsioon kadunud, aga meie oleme siin. Ma ei hakka eelkõnelejaga polemiseerima, aga ma arvan, et kooseluseadus on näide sellest, kui halvasti Eestis demokraatiaga lood on, mitte sellest, kui hästi sellega on. Ma arvan, et tänase arutelu kõige sisulisem ja kandvam roll oli siiski kõige esimesel kõnel ja sellega ma tahan ka kõige rohkem polemiseerida. Ühe väikese küsimuse küsin muidugi veel: kas sotsid mitte ei unustanud keskmise või selle teise kõne pealkirjast ära viimast sõna? Ei olnud mitte nii, et me ei pea kartma, vaid et me ei pea kartma küsimusi. Aga hää küll.
Nüüd liberaalse demokraatia juurde. Vaatasime järele, et Euroopa Liidu alusdokumentides ei ole sellist asja nagu liberaalne demokraatia lepinguliselt fikseeritud, on lihtsalt demokraatia. Meile väga hästi sobib demokraatia. Meile väga hästi sobib lihtsalt demokraatia. Demokraatia on asi, mis meie meelest toimib ka Eestis, aina vähem muidugi Euroopa Liidus, aga hää küll. Kui me süveneme sellesse, mis on liberaalse demokraatia eestkõnelejate definitsioon, kui me vaatame seda kataloogi või nomenklatuuri asjadest, mille poolt peavad olema kõik need inimesed, keda soovitakse liberaalsete demokraatide alla liigitada, siis on üsna ilmne, et liberaalne demokraatia on peaaegu sotsiaaldemokraatia sünonüüm. Need on sotsiaaldemokraatliku maailmavaate või ideoloogia dogmad või doktriinid, mida meile üritatakse liberaalse demokraatia kiidukõnede abil vägisi pähe suruda. Ja väidetakse, et me kõik peame demokraatlikus ühiskonnas pidama debatti selles kitsas raamis, selle kitsa sõnavara ja selle kitsa dogma piirides, mille sotsid meile ette kirjutavad. Nad väidavad, et kui te sellest välja astute, siis te olete demokraatiavastased, sest ainus demokraatiavorm, mis meil tänapäeva Euroopas ja Eestis on lubatud, on liberaalne demokraatia. Andke andeks, see kõik haiseb autoritaarsuse ihaluse järele. See kõik haiseb ühe tõe järele. See kõik haiseb selle järele, et te soovite kõigile teistele oma tõde peale suruda. Ja sellele ei saagi loomulikult järgneda midagi muud kui oma poliitiliste ja ideoloogiliste vastaste demoniseerimine ja hüsteeria üleskütmine nende vastu.

Marju Lauristin ütles oma kõnes ilusti ära, et siin saalis ja ka Euroopa Parlamendis on olemas teatud variatsioonid, aga need variatsioonid peavad jääma liberaalse demokraatia raamidesse. Ei pea! Ja mina ei saanud vastust oma küsimusele. Kas on lubatav – tema meelest, sotside meelest, ka näiteks president Kaljulaidi meelest, kes ju samuti räägib innukalt liberaalsest demokraatiast – siiski rääkida ka konservatiivsest demokraatiast, rahvuslikkusest demokraatia tingimustes? Või peavad kõik rahvuslased, kõik konservatiivid ikkagi samamoodi kirjutama kahe käega alla liberalismile ehk sotsiaaldemokraatia põhitõdedele ja siis selles kitsas raamis ka oma mingisuguseid seisukohti kuidagi väädunult, kuidagi mahasurutult, kuidagi poolihääli – ainult selle sõnavaraga, mida poliitiline korrektsus ette näeb – edendama?
Ausalt öeldes me ei kavatse selle reeglistikuga absoluutselt kaasa minna. Selle reeglistiku me trambime teadlikult ja häbenematult jalgade alla. Meie räägime nende sõnadega, millega me tahame, nendest ideedest, millest me tahame. Ja nagu te kõik juba isegi aru olete saanud, kõnetab see arvestatavat osa Eesti elanikkonnast. See kõnetab ka arvestatavat osa Euroopa teiste riikide elanikkonnast ja Ameerika elanikkonnast. Sellel on demokraatlikus ühiskonnas oma kandepind, oma toetajaskond. Meie ei hakka kelleltki luba küsima, kuidas me oma valijaid – mis sõnadega, mis ideedega, mis teemadega, mis narratiividega, mis tõdedega – esindama hakkame. Nii esindamegi, nagu esindame.
Üks asi on muidugi veel, mis mind väga-väga-väga häiris Marju Lauristini ettekande puhul. See oli see patroneeriv upsakas hoiak. Tuli välja, et Eesti poliitika on väike veeklaasikene, siin on mingid tormikesed veeklaasis. Tuli välja, et Eesti poliitika vajab juba 20 või 30 aastat tsiviliseerimist. Need inimesed, kes Balti ketis seisid, olid ju barbarid. Nad olid kuskilt soo vahelt, puu otsast ja mättastest majadest välja tulnud barbarid, kes tegid mingeid naljakaid asju ja kes, nagu Marju Lauristin ütles, peavad alles õppima noa ja kahvliga sööma. See ongi valus. See tuleb jõle valusalt, raskelt ja vaevaliselt, aga meid on vaja tsiviliseerida. Vabandage väga, meid ei ole vaja tsiviliseerida. Meil on vaja olla vastu Lääne-Euroopa dekadentlikele patoloogiatele. See, mis sealt tuleb, ei ole tsiviliseerimine. See on meie väänamine, nende ühiskondlike allakäiguilmingute siia importimine. Me ei ole sellega ka nõus.
Muidugi tuleb kõik uuesti üle korrata. Punkt üks: tõejärgsel ajastul on see retoorika, millega sotsid esinevad, loomulikult lootusetult kahepalgeline, et mitte öelda võlts. Meile räägiti midagi sellest, et üks karjatus või üks artikkel võib ühiskonnas kõik uppi ajada. Mul on meeles Vao põlengu ajast need karjatused, kuidas köeti üles ühiskondlikku hüsteeriat. Siiamaani ei ole mingisugust selgust, kes seal mida tegi, aga me kõik teame, et Eesti rahvas oli selles kollektiivselt süüdi.
Mul on etteheide nendele sotsidele, kes räägivad midagi hirmuõhustiku loomisest. Järva-Jaani Gümnaasiumist lasti lahti meie erakonna liige selle eest, et ta kirjutas arvamusartikli. Seda valda juhtisid sotsid. Rakvere teatrist lasti lahti meie liige selle eest, et ta käis meeleavaldusel pereväärtuste kaitseks. Vaikus! Sotside leerist tuleb ainult ritsikate sirinat – ei mingit hirmuõhkkonda! See on lubatud, teie võite teha, teistele võib teha. Aga kui keegi viskab kuskil mingi sildi katki, siis see on märk sellest, et me veereme Eesti ühiskonnas vältimatult diktatuuri suunas. Meie plakateid lõhutakse iga nädal. Me oleme iga nädal teinud ühe avalduse politseile. Kuidagi ei kuule, et sotsid nutaksid hirmuõhustiku või poliitilise kultuuri kokkuvarisemise pärast.
Mina ei ole nõus sellega, et konservatiivsust liigitatakse vihakõneks või rahvuslust tembeldatakse mingisuguseks natsismiks. Selliste siltide kleepimine ongi demokraatia ründamine ja õõnestamine ning sellega tegelevad tänapäeva Eestis üheselt sotsid. Aitäh!

12:25 Esimees Eiki Nestor

Barbi Pilvre, palun, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni nimel!

12:25 Barbi Pilvre

Hea juhataja! Head kolleegid! Mina tahan puudutada vene küsimust, mis on Eesti demokraatiast rääkides üks põhiküsimusi. Me oleme siin täna maininud küll kooseluseadust ja pagulashirmu, kuid tegelikult on selle diskussiooni vaikimisi eeldus ikkagi iga päev agendas olev vene küsimus ja rahvusteemad, mis on meie kohalike valimiste põhiküsimus.
Kunagi oli mul ühes toimetuses, kus ma töötasin, kolleeg Andrei, üks kujundaja – kena, viisakas, intelligentne ja peaaegu aktsendivabalt eesti keelt rääkiv vene noormees. Temaga saadi hästi läbi, aga see suhtlemine polnud kunagi vaba. Tööl on tavaline seegi, et tekib konflikte ja ollakse kurjad, kuid keegi eestlastest ei julgenud kunagi Andreiga õiendada. Sõbralikkus Andrei vastu oli võlts ja pingutatud. Integreerunud venelasi kohtleb eestlane tavaliselt siidkinnastes, ettevaatlikult, justkui kartes neid katki

teha. Kas tõesti tänulikkusest, et nad on eesti keele ära õppinud? Või on see tavaline võhivõõraga suhtlemise viisakus, mis näitab, et omavahel saadakse hakkama küll, kuid endasuguseks ei peeta? Omasugusega julged ju tülli minna, võõraga eelistad konflikti korral jahedat viisakust. Eestis on täiesti enesestmõistetavalt kasutusel mõisted "mitte-eestlane" ja "muulane", selle asemel et kasutada mõistet "venekeelne eestlane".
Uuringud on aastaid kinnitanud, et venelaste võimalused Eesti ühiskonnas pole eestlaste võimalustega võrdsed isegi siis, kui olemas on enam-vähem hea haridus ja keeleoskus ning ka kodakondsus. Sotsioloogid nimetavad seda klaaslae fenomeniks. Kõik eeldused eduks mingil erialal on olemas, aga mingid vaikivad kokkulepped tingivad selle, et edu jääb tulemata. Tarkades terminites räägitakse venelaste vähesest sotsiaalsest mobiilsusest võrreldes eestlastega. Paljudes asutustes, näiteks teeninduses, töötab meil vene nimedega ja lausa veatut eesti keelt rääkivaid noori, aga oma töövälises elus eelistab igaüks oma sotsiaalseid võrgustikke. Ja ma ei mõtle siin virtuaalseid suhtluskeskkondi, vaid omasuguste seltskonda päriselus. Võimalik, et just selle tõttu jääb venelaste n-ö edenemine Eesti ühiskonnas tagasihoidlikuks.
Nii räägime täna integratsiooniteemast ja lõimumisest sama murelikult kui paarkümmend aastat tagasi, otsekui poleks midagi liikunud, vaatamata sellele, et on kasutatud tohutult palju ressursse – nii raha kui inimesi. Seaduste abil, kuid ka vaikimisi rahvusriigi ideaale järgides on Eestis välistatud, et venelasi on liiga palju seal, kus tehakse tegelikke otsuseid, ehk ühiskonna tipus. Ärimaailmas on rahakaid vene tegelasi, kui vaadata rikaste edetabeleid. Nende tegevus on enamasti seotud transiidiga ja toimub tegelikult Eesti ühiskonnast väljaspool, on rahvusvaheline. Kui need äritegelased oleksid aga Eesti ühiskonnas sama mõjukad kui näiteks Sõõrumaa, Neivelt, Teder, Meerits, kui mõnel venelasest ärimehel oleks sarnane sotsiaalne positsioon, süttiks paljudes kohtades punane tuli, sest kohe tekib tunne, et Eesti riikluse alused on ohus. Eestis on isegi rahal rahvus.
Ühiskonnas mõjukate asutuste nõukogudesse otsitakse sageli venelasi eesmärgiga saada sidet venelaste kogukonnaga, aga neid on raske leida. Samal ajal, kui vene inimese kompetentsi nähakse ennekõike rahvuses, põlistatakse olukorda, et venelased ongi "nemad", ehk tegemist on diskrimineerimisega, negatiivse vahetegemisega rahvuslikul pinnal.
Eesti rahvusriigi ehitamine on olnud selles mõttes edukas, et venelasi on Eesti ellu kaasatud nii, et neil pole olnud vajadust rahvuslikul pinnal konsolideeruda.
Palun lisaaega!

12:30 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:30 Barbi Pilvre
Õnneks pole meil võimsaid venelaste parteisid, sest puuduvad karismaatilised juhid. Samas väheneb Eesti elanikkond ühemõtteliselt. Meil on vaja tööjõudu, kaasa arvatud ajusid, mida napib. Eestlased võiks nüüd rakendada oma loomuomast pragmatismi ja tunnistada, et Eesti tulevikule on kasulikum, kui noored venelased, kes on siin sündinud, ei tunneks ennast väljajäetuna ega suunduks Euroopa Liidu teistesse riikidesse õnne otsima. See pole ainult riigi ülesanne, vaid iga organisatsioon võiks siin selge peaga mõelda. Hindudest ja hiinlastest unistamise asemel tegeldagu kohalike vene noortega. Võib-olla rahustab tõupuhtuse eestkõnelejaid ja ka meis kõigis peituvat sisemist väikest marurahvuslast see, et geneetiliselt me oleme venelastega peaaegu sama rahvas. Meid ühendab vene veres tuvastatud soome-ugri substraat.
Sotsiaaldemokraadid on veendunud, et venelased olgu osa meist, olgu meie omad, mitte mitte-eestlased, muulased ega muud tulnukad. Aitäh!

12:31 Esimees Eiki Nestor
Peeter Ernits Keskerakonna fraktsiooni nimel.

12:31 Peeter Ernits
Lugupeetud juhataja! Professor Lauristin! Vähesed kolleegid! Jah, tõepoolest, kunagi Lennart Meri küsis, kust me tuleme ja kuhu läheme, aga vahepeal on maailm totaalselt muutunud – globaliseerumine, islamiäärmuse esiletõus, rändekriis. Muuseas, tuletan meelde, et rändekriis vallandus pärast seda, kui otsustati, et ka araabia maid tuleb õnnistada liberaalse demokraatiaga. Tulemus: kohalikud kõva käega

liidrid pühiti minema ja vallandus anarhia, mille vilju sööme veel tänagi. Õnneks suudeti sellele vähemalt mõneks ajaks piir panna. Nii et vastus ei ole siin enam sugugi nii selge ja minu küsimus on, kui kaugele saab liberaalse demokraatiaga üldse minna.
Põhiseaduse preambul ütleb, et me peame tagama eesti keele ja kultuuri jätkumise läbi aegade, eriti meie siin saalis. Aga kuidas seda saavutada siin tuulepealsel maal? Jah, Euroopas puhuvad tugevad liberaalsed tuuled. Kuidas me saavutame selle, et laulupeol laulavad nii musta kui kollase nahaga eestlased puhtas eesti keeles "Mu isamaa on minu arm" või miks mitte ka "Koitu"? Kas see on võimalik ja reaalne?
Näitleja Prints ütles siin, et tema kardab. Viis ja ka kümme aastat tagasi ta ei kartnud. Talle tundub, et terve Eesti kardab. Ta hoiatas, et me kardame siin oma koha kaotust, kallid kolleegid, kuna meil teiega olevat 7-miljoniline laenukoormus. Ütlen ausalt, et minul ei ole, ja mina ei kuulu nende hulka, kes selle pärast kardavad.
Aga ma kardan ka. Mul on kolm tütart ja ma näen märke sellest, et suure tõenäosusega eesti keel hääbub. Ma loodan, et see ei käi eesti meele ja kultuuri kohta – väga loodan. Mu lapsed kannavad kõiki neidsamu liberaaldemokraatlikke vaateid. Jah, liberaalne demokraatia rõhutab isikuvabadusi, kuid kuidas sellise suhtumise puhul ikkagi tagada eesti keele, kultuuri ja rahvuse tagamine läbi aegade? Kui me räägime, et isa võib kanda seelikut ja emal võib olla habe, siis siinkohal ma tõesti kardan. Ja parlamendiliikmena pean tegema endast kõik, et need kartused ei täituks.
Me ütleme siin, et rahvas ei tohi endale presidenti valida, vastasel juhul saame samasuguse hirmuäratava sultani nagu Türgis. Keskerakond on siin 11 korral sellise ettepanekuga välja tulnud ja ma ei karda, et saaksime sultani. Kuid liberaalse demokraatia tulemusena tuuritasid meie presidendikandidaadid terve suve mööda Eestit ringi, pärast võeti väike seltskond kokku, jagati kvoot ära ja me saime ka presidendi. Või teine asi, et e-valimisi ei tohi kahtluse alla seada. Keskerakond on tõesti kahtluse alla seadnud, kui kontrollitav see on jne. Sellesama liberaalse demokraatia tulemusena saavad isikud – üsna massiliselt ka 80- ja 105-aastased – avaldada oma tõelist arvamust. Kas just selline on nende demokraatlik otsene soov ja nende valik?
Millise Euroopa poole me ikkagi liigume, ma küsin. Kas rahvusriikide liidu või föderaalse moodustise poole? Ütlen ausalt: mulle ei meeldi, mis siin saalis toimub. Ütlen otse: see, mis siin käib, on president Arnold Rüütli koduerakonna näidispoomine. Bioloogina tean, et konkurents on kõige teravam nišis, kus …
Palun veel paar minutit!

12:36 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

12:36 Peeter Ernits
Sellessamas nišis rähklejate puhul on võitlus kõige teravam, kõige verisem, kõige halastamatum – hammas hamba vastu, kes keda. Ja tõepoolest, ka meie armas koalitsioonipartner, sotsid, ja EKRE rähklevad ühes nišis kolmanda-neljanda koha pärast. Seejuures on president Rüütli koduerakond selges tõusutrendis.
Mida ma siin kõnetoolis täna kuulsin? Tegemist on ühiskonna – tsiteerin – äärepealse osaga. Iseseisvuse taastamise võtmekuju, president Arnold Rüütli koduerakond esindab seega Eesti ühiskonna äärepealset marginaalset osa. Kas tõesti? Tuletan meelde, et tänu temale toetas 2/3 Eesti rahvast Euroopa Liiduga ühinemist. Kuid president Rüütel ja tema erakond muretsevad kontinentaalsete ühendriikide tekkimise pärast. Mina muretsen ka.
Tuletan veel meelde, et mõni aeg tagasi oli siin riiklikult olulise küsimusena arutelu all Eesti suveräänsus. Mul on hästi meeles, et toona oli saal peaaegu tühi. Nii et respekt – praegu on veidi arengut näha, kolleegid peavad vajalikuks siin saalis istuda, kuigi seda võib ka telekast vaadata. Nii et tegelikult me peaks siin rohkem rääkima, mitte kedagi alavääristama või ütlema, et üks on õige ja teine on vale. Valimiste eel ei ole muidugi päris ilus hakata siin kõnekoosolekut tegema, aga rääkima peaks siin palju-palju rohkem.
Ja ma rõhutan, et meie kätes on küsimus, kuidas tagada põhiseaduse preambuli täitmist sellel tuulepealsel maal ja nendes oludes, kus me praegu oleme. Teine võimalus on see lause sealt ära võtta, aga sellega mina nõus ei ole. Aitäh tähelepanu eest!

12:38 Esimees Eiki Nestor

Austatud Riigikogu, kõik fraktsioonid on oma kõne pidanud. Ma arvan, et on sobilik hetk panna hääletusele Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni ettepanek pikendada istungi aega kuni päevakorra ammendumiseni, kuid mitte kauem kui kella 14-ni.
Austatud Riigikogu, panen hääletusele Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni ettepaneku pikendada istungi tööaega kuni päevakorra ammendumiseni, kuid mitte kauem kui kella 14-ni. Palun võtta seisukoht ja hääletada!
Hääletustulemused
Istungi tööaja pikendamise poolt on 20 Riigikogu liiget, vastuolijaid ega erapooletuid ei olnud. Istungi tööaega on pikendatud kuni kella 14-ni või päevakorra ammendumiseni.
Jätkame! Mart Helme, palun!

12:40 Mart Helme

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid, külalised, ettekandjad olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelul! Põhimõtteliselt kiidan teie initsiatiivi heaks. Siin on küll kõlanud väga palju kriitikat, et te kasutate valimiseelset olukorda endale propaganda tegemiseks, aga eks see käib poliitika juurde. Poliitikud on ka inimesed ja inimesed, nagu me teame, on nii suured sead, kui neil olla lastakse. Ma küll ei tahtnud teid sigadeks nimetada, vabandust – ma ei pidanud seda silmas. Vabandust veel kord, ma ei mõelnud nii! Inimesed kasutavad loomulikult neid võimalusi, mis teatud protseduurid ja raamid neile annavad. Seetõttu ma selle asja üle ei nuriseks. Ja ei nuriseks ka selle üle, et te olete võtnud päevakorda teema Eesti demokraatia ohtude, võimaluste ja kõige sellega seonduva kohta.
Ma arvan, et see on päevakohane, sest see, mida me näeme juba pikemat aega Eestis – ja mitte ainult Eestis, vaid ka Euroopas ja Ameerikas, ütleme nii, et kogu läänemaailmas –, on murettekitav. Erilised murepilved hakkasid läänemaailma kohale kerkima siis, kui Ameerika Ühendriikides valiti presidendiks Barack Obama. See oli tõeline stardipauk nn liberaalsete väärtuste – kuidas ma ütlen, ma ei taha öelda, et pähemäärimiseks – sunniviisil ühiskondadesse sissesurumiseks. Ja nüüd me siis näeme neid tulemusi.
Lugupeetud kolleegid, eriti tänase diskussiooni algatajad! Ma arvan, et te ei taju, ja ka ettekandjad ei taju, missuguse suure maailmavaatelise konflikti keskmes me oleme. See on liberaalse ja rahvuskonservatiivse maailma konflikt. See on konflikt globaliseerumise ja rahvusriikluse vahel. See on konflikt voluntaristliku inimõiguste tõlgendamise ja konservatiivsete pereväärtuste, rahvusväärtuste, moraalsete väärtuste ja ka usuliste väärtuste vahel. See konflikt on põhjapanev ja sügav ning selles konfliktis on liberaalne pool selgelt rahva toetust kaotamas. Kui me räägime demokraatiast ja selle ohtudest, siis me näemegi, kuidas praegu just nimelt see liberaalne pool demokraatiat ohustab. Mida me tänagi kuulsime? Valesid siit kõnepuldist! Otseseid valesid siit kõnepuldist ühiskonna lugupeetud esindajate suust, osutamist ja sildistamist, mis ei põhine tõel.
Toon näiteid ka viimase paari nädala diskussioonidest, uudistest ja arvamusartiklitest Eesti meedias. Kui Sihtasutuse Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks juht Varro Vooglaid kirjutas spekulatiivse arutluse teemal, et Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna võimule tuleku puhul võidakse ühelt teatrilt rahastus ära võtta, sest selle teatri programm on vasakliberaalne, mis siis juhtus? Juhtus see, et Sotsiaaldemokraatliku Erakonna esimees ja kultuuriminister ütlesid paar päeva hiljem juba kindlas kõneviisis, et EKRE hakkab teatreid sulgema. Kusjuures Varro Vooglaid ei ole meie erakonna liige ja meil ei ole selle sihtasutusega otsest sidet, ehkki on teatud moraalne side. See on ju vale! See on teie erakonna juhtliikmete vale tiražeerimine. Miks te valetate, küsin ma.
Palun lisaaega!

12:45 Esimees Eiki Nestor

Kolm minutit lisaaega.

12:45 Mart Helme

Kas see käib ka liberaalse demokraatia juurde, kui oma poliitilise konkurendi peale valetatakse? Täna kõlas vale, et me oleme Putini käsilased. Aitäh! Me oleme kõige kindlameelsemad Vene imperialismi vastased siin riigis. Meie ei poe venelaste ees erinevalt vasakliberaalidest. Ja üks pugemiskõne oli siin ka, mis tõi fookusesse, kuidas meil peaks ikka olema venelastega hoopis teistmoodi suhtlemine. Meil ongi! Me oleme nendega sirgjoonelised ja ütleme, et meie teie ees ei poe. Te olete Eestis ja olge nii, nagu

eestlased. Ja muide, nad peavad sellest väga lugu. Siinsamas saalis ütles vene rahvusest kolleeg mulle mõni aeg tagasi, et sa, kurat, oled õudne natsionalist, aga sa oled aus ja selgrooga inimene. Ma pean sellest hinnangust lugu.
Me oleme suure konflikti keskmes. Ja vaadake, lugupeetud liberaalid – see ei käi ainult sotside kohta, see käib ka reformerite kohta, vähemal määral Keskerakonna kohta, kes on oma liberaalsuses kõhklev – , teie ülepingutatud, perverteeritud inimõigustega vürtsitatud poliitika on see, mis on sünnitanud Brexiti, mis on sünnitanud Trumpi, mis on sünnitanud tegelikult ka meie erakonna ja mis on sünnitanud rahva hulgas kasvava vastumeelsuse liberaalse demokraatia suhtes. Uskuge mind! Meie kahur on väiksema kaliibriga kui teie kahur. Meedia, nagu me teame, on kaaperdanud vasakpoolsed. Sellest, muide, kirjutas Oswald Spengler juba 1920. aastatel, kuidas raha kaaperdab demokraatia. Aga raha jääb omakorda võimule alla – nimetame seda nii.
Me ei tea, mis saab lääne ühiskonnast, sest lääne ühiskonda raputavad praegu väga tõsised tormid. Siin räägitakse, et meie hirmutame. Meie ei hirmuta, teie hirmutate meiega! Teie hirmutate meiega, aga meie ei ole hirmsad. Ma hoiatan teid, et te peaks leppima meie vägagi mõõduka olemasoluga. Jah, ma olen nõus, et Eesti on väike ja Eesti ei määra maailma saatust. Aga kui te ei lepi Poola ja tema suveräänsuse taotlusega, ei lepi Ungari ja tema suveräänsuse taotlusega, siis saab teile ühel päeval osaks midagi väga hirmsat. Palju hirmsamat kui see koll, millega te praegu hirmutate. Ma ei ole Spengler, aga ma ennustan teile, et siis juhtub teiega ikka midagi väga hirmsat. Mina ei ähvarda. See ei ole mina, kes teid sel juhul represseerima hakkab.
Aga uskuge mind, leppige demokraatiaga ja lõpetage see liberaalse demokraatia propaganda! Demokraatia annab meile kõigile hingamisruumi ja poliitilise konkurentsi tingimustes otsustab lõpuks valija, keda ta toetab. Aga kui te muudate ühiskonna ainsaks mõõdupuuks ...

12:45 Esimees Eiki Nestor
Hoiatus: aeg on läbi.

12:45 Mart Helme
(Kohe lõpetan!) ... liberaalse demokraatia nn väärtused, siis juhtub midagi halba. Mõelge mu sõnade üle!

12:48 Esimees Eiki Nestor
Jüri Adams, palun!

12:48 Jüri Adams
Härra juhataja, ma palun kohe ka lisaaega!

12:49 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

12:49 Jüri Adams
Tänase päevakorrapunkti pealkiri on "Eesti demokraatia ohud ja väljakutsed", aga tegelikult ei ole otseselt selle teemani jõutud. Kõigepealt tuleb ütelda, et selle päevakorrapunkti senine käsitlus ja ülesehitus on minu arvates ebaõnnestunud vähemalt kolmes aspektis. Esiteks on siin diskuteerivate poolte puhul üldine tendents olnud enda upitamine ja teiste mahategemine, mis ei ole kõige parem viis poliitilist diskussiooni pidada. Teiseks oleme saanud kogemuse, et tõenäoliselt tuleb algatada kodukorra täiendamine, kuna meil ei ole poliitilise kultuuri piirangut, et valimiskampaaniate ajal ei peaks seda sorti üritusi tegema. Seda võidujooksu ei ole meil vaja tulevastel aastatel korrata. Ja kolmas punkt on see, et ... Mul läks meelest ära. Kui meelde tuleb, ütlen pärast vahele.
Ma teen mõned märkused täna kuuldu kohta. Need ei ole väga süsteemsed märkused, aga ma arvan, et nad on siiski asjakohased. Alustan härra Printsist. Mulle väga meeldis tema hirmude loetelu. Ma olen selle peale mõelnud ja tunnen ka ise neid – mitte just kõiki, aga enamikku – hirme. Ja ma arvan, et need on ühiskonnas tegelikult olemas. See on asi, millega tuleb tegelda. Väiksemad lahkarvamused on muidugi selles, et ma arvan, et mõni hirm, mida ta loetles, ei ole kuigi tõsiseltvõetav ja mõni paistis olevat n-ö toodetud või meedia ülesköetud hirm. Aga sellega on nii, nagu on.
Minul on veel lisaks üks isiklik hirm, mis mind kogu aeg siin painab. See on hirm nii parlamenditöö kui

laiemalt riigi mitmesuguste sammude võimalike halbade tagajärgede ees. See on asi, millest harva kuuleb, aga ma võiks tõenäoliselt terve päeva katta näidetega, kuidas riigi ja valitsejate heal tahtel on olnud risti vastupidised tagajärjed.
Härra Jürgensteini ma tahan tänada. Selles, mis ma praegu ütlen, ei ole mingisugust irooniat. Küll oleks hea, kui seda sorti valikulisi ettelugemisi toimuks meil sagedamini. Mina ei jõua enam palju lisaks lugeda. Ja peale selle mulle väga meeldib, kui inimesed, kes on teistsuguse lugemusega kui mina, jagavad oma kogemusi. Kui saaks selle lükata kodukorda või kui midagi niisugust toimuks ka väljaspool kodukorda, siis ma oleks kindlasti iga kord kohal, kui ma vähegi jõuaks.
Nüüd proua Lauristinist. See sõnapaar "liberaalne demokraatia". Ma kardan, et selle sõnapaari kasutusele võtmine konkreetsemalt Eestis ja Euroopa Liidu mitte-ingliskeelses osas ei ole väga õnnestunud asi. Ma kunagi tõlkisin eesti keelde ühe India päritoluga Ameerika ajakirjaniku Fareed Zakaria raamatu "Vabaduse tulevik". Kuna tema on saanud klassikalise inglise hariduse Indias, siis ta pühendas seal raamatus palju sõnu – ilmselt on seda vaja Ameerika lugejaskonna jaoks – sellele, mis on Inglise poliitika ajaloos olnud see arengute kompleks, mida nimetatakse Inglismaal liberaalseks demokraatiaks. See kujunes välja umbes esimese maailmasõja alguseks. Küsimus on, kuivõrd palju on sellel hiljem ja üldse mingisugust konstruktiivset funktsiooni. Ega ma tegelikult eriti ei armasta igasuguseid -isme, ükskõik mis nad on, neid üldsõnu, parem oleks rääkida konkreetsetest asjadest. Sellega, mis proua Lauristin ütles, ma olen peaaegu kõigega nõus. Võib-olla ma ise ütleks neid asju teistmoodi.
Ma olen ka teiste tänaste ettekandjatega nõus ja kuulates neid, lülitades välja kõik muud kogemused, ma küsin, miks ma ei kuulu nende erakonda või miks nemad ei kuulu minu erakonda. Me räägime ja mõtleme ühtemoodi, me tahame ühtesid ja samu asju. Minu jaoks on probleem selles. Ma olen nüüd üle kahe aasta siin Riigikogus olnud ning suhelnud sotsiaaldemokraatide fraktsiooni ja nende liikmetega komisjonis nende mitmesuguste algatuste ja käitumise teemal. Ja ma pean tunnistama, mu armas Marju Lauristin, et mul ei ole selle kahe aasta jooksul tekkinud ühtegi kogemust, mis kinnitaks seda tänast kõrva kaudu saadud muljet. Midagi on siin korrast ära.
Ma olen väga tänulik selle eest, et erakondade rahastamise teema juurde tõi mind kunagi üks sotsiaaldemokraatide analoogiline päevakorrapunkt, ja jään alati selle eest tänulikuks. Aga minu omaaegsed läbirääkimised sel teemal, kas me saame kuidagi ühiselt edasi minna, lõppesid sellega, et üks teie erakonna prominentne juht ütles mulle, et olemasolev olukord rahuldab neid täielikult. Siin tekivad needsamad käärid, mida ma ka täna ütlesin, praktika ja teooria vahele.
Nüüd, Euroopa Liidus on igasuguseid probleeme. Mina väidan, et Euroopa Liit on kriisis. Seda ei jõua siin analüüsida. Päris kindlasti on nii, et kui Eesti jääb demokraatlikuks ja siin on jätkuvalt võimalusi organiseeruda, saab neist probleemidest, mis Eesti valijaskonna ühe või teise rühma teadvuses on olemas – ükskõik, kas neil on psühholoogiline, ajalooline või mingi majanduspoliitiline või sotsiaalpoliitiline taust –, uute parteide tekkimise alus. Ja need uued parteid käituvad üldiselt sama vastikult nagu kõik uued parteid maailmas. Ma arvan, et see on üks asi, millega me peame paratamatult leppima, ja see on põhimõtteliselt vähem halb kui teised halvad asjad.

12:56 Esimees Eiki Nestor
Oudekki Loone, palun!

12:57 Oudekki Loone
Palun kolm minutit lisaaega!

12:57 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:57 Oudekki Loone
Head kolleegid! Liberaalne demokraatia on sisutu termin – illiberaalset demokraatiat ei saa olemas olla. Demokraatia iseenesest sisaldab nõuet vabadusele, nõuet isikuvabadusele, nõuet sõnavabadusele. Kui me ütleme liberaalne demokraatia, siis me tegelikult räägime liberalistlikust-kapitalistlikust demokraatiast, mis vastandub sotsialistlikule või konservatiivsele vaatele. Me teeme valimiskampaaniat veenvate definitsioonide abiga.
Aga ma lähen nüüd Eesti demokraatia kui niisuguse ja praeguse olukorra juurde. Tänane

päevakorrapunkt eeldab, et me peaksime selle kohta küsimusi esitama. Elektoralism, elektoralistlik demokraatia on meil ilmselt olemas – valimised toimuvad, ei ole näha, et neid suures osas võltsitaks. Poliitilised parteid on olemas, nad võistlevad, saavad tekkida ja kaduda.
Meil on muidugi probleeme. Meil saab hääletada enne, kui valimiskampaania on lõppenud, st eelhääletamise ajal. Meil ei ole elektroonilise hääle andmisel kindlustatud hääleandmise salajasus – see, et hääletajat ei ole mõjutatud, et sugulased ja tuttavad seda ei kontrolli või et üleüldse keegi kellegi asemel ei hääleta. Nende häälte kokkulugemine on ebaselge. Aga me ei saa öelda, et Eesti valimised tervikuna ei ole demokraatlikud. Elektoralismist siiski ei piisa, on teisigi selliseid enam-vähem korralike valimistega riike, mis ei ole väga demokraatlikud.
Demokraatia eeldab ka seda, et n-ö päevakorra kinnitavad kodanikud. Riigi päevakord on see, mida meie siin saalis teeme – seadusandluse programm. Ja selles päevakorras saavad olla ainult need asjad, mille valijad on heaks kiitnud, ja need esitatakse valimistel. Kõik Eesti valitsused on algatanud seadusmuudatusi, mis ei ole nende valimisprogrammis sisaldunud. Näiteks aastal 2015 tuli tollane valitsus peaaegu kohe pärast valimisi välja kõrgkoolireformiga, millest ei olnud üldse valimiste ajal räägitud. See ei ole kindlasti demokraatlik.
Väga tihti on ametnikud tulnud välja ideega muuta näiteks bussipeatuste traditsioonilisi nimesid, ilma et selle üle oleks olnud avalikku arutelu. Ametnikud ei ole üldse kellegi valitud. Iga kord, kui seadusandlik algatus tuleb ametnikelt ja ei tule poliitikutelt, on see samm demokraatiast eemale. Seadusandluse programmi peavad kinnitama valijad.
Edasi, me peame selle programmi üle arutlema ja see on samuti üks probleem, mis Eestis olemas on. Näiteks, kui vaadata Eesti meediat, siis on kahe suure päevalehe poliitilised põhimõtted suures osas sarnased. Nende vahel ei toimu vastandumist. Seal on väga vähe *status quo*'st erinevat diskussiooni. Kui keegi – on ta poliitik või mittepoliitik – tuleb välja aruteluga, mis erineb väga palju n-ö keskpõrandast, siis tavaliselt reageeritakse kas sõnumitooja tapmisega, näidates, et ta on mingisugune üksik veidrik, vaikitakse see täiesti maha või hoitakse diskussioon sellise reklaami tasemel, kus vehitakse siltidega, aga puudub intellektuaalne arvamuste vahetus.
Ma olen vaadanud, et ainus tõsine teema, mille üle on enam-vähem lubatud arutleda, on maksuküsimused, aga seda ka piiratult. Astmelise tulumaksu üle võib vähemalt demokraatlikult vaielda, ja natuke ka vaieldakse. Kuigi ma pean oma kurvastuseks tunnistama, et kui ma lugesin maksusüsteemiteemalisi vaidlusi, mis toimusid aastatel 2000 ja 2001, siis need olid sisukamad. Seal oli väga palju erinevaid programme. Reformierakond võitis tookord, aga see programm viidi minu arust halvasti ellu. Nüüd oleks aeg hakata uut sisulist diskussiooni pidama.
Parlament peab saama kontrollida riiki, peab saama kontrollida valitsust. See on parlamendi ülesanne, selle jaoks on valijad meid siia delegeerinud. Iga valija ei saa seda alati teha, kuid üksikud valijad vahepeal peavad seda tegema ja teevadki. Aga meie ülesanne on kontrollida valitsust ja mul on selline tunne, et Riigikogu kontroll valitsuse üle on viimase 15 aasta jooksul tunduvalt nõrgenenud. Valitsus on muidugi eelisolukorras: neil on ministeeriumid, neil on ministeeriumide ametnikud. Riigikogu liikmetel ei ole isegi mitte ühte nõunikku. Muidugi mulle väga meeldiksid sellised võimalused, nagu on USA Senatis ja USA Kongressis, kus on igal liikmel 10–15 nõunikku, aga ühe õnnetu nõuniku me võiks ju ka igale Riigikogu liikmele leida. See parandaks tunduvalt meie kõigi tööd, parandaks ka valitsuse tööd, kui opositsioon kritiseeriks neid mitte loosungite, vaid sisulise tööga, ja vastupidi.
Veel üks probleem, mis on Eesti demokraatias viimase 15 aasta jooksul väga selgelt olemas olnud, on n-ö getostamine. Kui meil on partei, millel on suur valijate toetus, aga kes jäetakse alati valitsusest välja – isegi siis, kui meil on ausad valimised, paljuparteiline süsteem jne –, siis me paneme demokraatia samuti ohtu. Välistada saab igasugusel viisil. Välistada saab niimoodi, et sa ei pääse meediasse, ükskõik kas raha pärast või selle pärast, et teatud teemadel ei ole lubatud arutleda. Välistada saab demoniseerimisega, st sellist parteid saab nimetada välismaa agendiks, rahvuse reeturiks, kurjategijate organisatsiooniks, vabaduse hävitajaks, milleks iganes.
Kui me olulise toetusega partei niimoodi ära sildistame, siis me ei saa enam diskussiooni pidada. Me võtame valijatelt ära võimaluse meile oma päevakord ette anda ja meil ei ole võimalik erinevate poliitiliste vaadete arutelu pidada. Kui me getostame erakondi, nagu on getostatud Keskerakonda ja Savisaart ning nagu praegu getostatakse EKRE-t, siis me astume tegelikult sammu demokraatiast eemale.
Jah, demokraatia on enamuse valitsemine, aga niisugune enamuse valitsemine, kus meil on konsensus, mis on võimu piirid. Enamus ei või samuti kõike teha. Ja nendes võimu piirides me peame suutma

kokku leppida. Vastasel juhul me võime sattuda olukorda, nagu näiteks on Venezuelas, kus me ei saa üldse mingeid kompromisse teha, sest ükskõik millise otsuse me teeme, see on mingile grupile täiesti vastuvõetamatu. See on tulevik, mida me peaksime vältima. Ja selle vältimiseks me peame kõigepealt väljuma sellest, et me getostame mingeid teemasid, mingeid arvamusi, mingeid ideoloogiaid. Aitäh!

13:05 Aseesimees Enn Eesmaa
Jaak Madison.

13:05 Jaak Madison
Austatud Riigikogu aseesimees! Head kolleegid – need vähesed, kes siin saalis on! Suur tänu algatajatele, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioonile, kuna see on väga oluline teema. Ja mul on hea meel, et seda teemat saab ka siin arutada, välja arvatud ühe väikse erandiga: arutleda ei saanud ühe esinejaga, kellelt polevat saanud küsimusi küsida. Õnnetuseks saabusin ma istungile poole pealt, kuna täna oli ka kohtumine Euroopa Liidu üldasjade nõukogu ametnikega, et arutleda Euroopa Liidu tuleviku üle. Ma arvan, et see on väga oluline ka Eesti kontekstis – Euroopa Liidu tulevik sõltub väga palju ka Eesti tulevikust ja just nimelt demokraatlikust tulevikust. Nii et ma pidin esinejate kõnesid lugema stenogrammist. Ka minu hinge häiris meie europarlamendi saadiku ütlemine, et küll me veel muutume tsiviliseeritumaks, õpime nugade ja kahvlitega sööma.
See tuletas mulle kohe meelde ka küsimuse, mis eesmärk on demokraatlikus mõttes europarlamendi saadikutel, kes on valitud Eestist esindama Eestit Euroopa Parlamendis. Kas see, et hääletada näiteks resolutsiooni poolt, mis kutsub üles muutma Dublini süsteemi ja mõtlema alaliste migratsioonikvootide peale? Eelmise aasta aprillis hääletas selle poolt ka europarlamendi saadik, kes siin täna esines. Kas nende ülesanne on kutsuda Euroopa Liitu üles kehtestama sanktsioone Ungarile, kelle valitsuse on demokraatlikult valinud tema enda inimesed? Kas see on nende ülesanne? Ma arvan, et ei ole.
Seega on jutt demokraatlikust süsteemist Euroopa Liidus väga õõnes. Kuidas me saame järgida liberaaldemokraatiat, kui kõige kõrgemat võimuinstantsi Euroopa Liidus, Euroopa Komisjoni, ei ole valinud mitte keegi ja Euroopa Parlamendil, kus on meilt ainult kuus saadikut, ei ole mingit võimu? Ja isegi need kuus saadikut hääletavad hoopis Eesti riiklike huvide vastu, milleks mina kahtlemata pean vähemalt kontrolli meie migratsioonipoliitika üle, kuid nemad hääletasid resolutsiooni poolt, et mõelda alaliste kvoodisüsteemide peale.
Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni esindaja mainis siin kõnepuldis väga kenasti terminiteemat, et vene inimese kohta ei tohiks öelda "mitte-eestlane", peaks ütlema "venekeelne eestlane". Ma ei tea, kui hästi see on kooskõlas demokraatliku põhimõttega ja kas enamik eestlasi Eestis oleks nõus sellega, et me pelgame öelda "mitte-eestlane", sest äkki see kellelegi ei meeldi või ei meeldi see mõnele parteile, ja peamegi hakkama ütlema poliitkorrektselt "venekeelne eestlane". Mida siis rahvus lõpuks tähendab? Täna olen eestlane, homme hommikul ärkan ja võin olla rootslane, ülehomme tahaks olla leedukas. Eestlane ei muutu üleöö teiseks rahvuseks.
Selline üleskutse, et hakkame kellegi ees pugema, lipitsema, et me kellelegi rohkem meeldiks, näitab tüüpilist mentaliteeti, mida leidub mõnes parteis rohkem, mõnes vähem. Aga et jumala pärast keegi ei haavuks! Nagu ka Mart Helme ütles, meile on tõesti Eesti venelased toetuskirju saatnud. Ja meil on ka näiteks mitmeid vene rahvusest kandidaate kohalikel valimistel, kes ütlevadki, et see on ainuõige, et Eesti riigis on riigikeel eesti keel. Haridus peab olema eestikeelne. Eestil on oma põhiseadus ja lähtudes Eesti riiklikest huvidest on meie õigus neid asju teha ja nende asi on seda aktsepteerida. Nende asi on kohanduda meie reeglitega, mis on paika pandud põhiseadusega. Ei pea siit saalist tulema mingid lipitsejad jutuga, et ärme ütle "mitte-eestlane", ütleme "venekeelne eestlane". See jutt läks edasi veel ärimeestele, et miks me küll teeme erisusi, kui me räägime ärimeestest, kes on vene päritolu, samal ajal kui me räägime teises kontekstis eesti ärimeestest, näiteks Sõõrumaast.
Palun ka lisaaega!

13:09 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, kolm minutit juurde!

13:10 Jaak Madison
Kas me räägime ärimeestest, nagu Oleg Ossinovski, kes on praegu Lätis kohtu all ja kes ajas äri Venemaa Raudteega? Teatavasti ei aja Venemaal äri mitte keegi, ilma et ta poleks Kremli sõber. See on

isik, kes on annetanud ühele siinsele parlamendierakonnale ja kelle poeg on ühe erakonna esimees. Kas selliseid ärimehi on meile vaja? Kas see on halb, kui me oleme veidikene pelglikumad, alalhoidlikumad ja ettevaatlikumad teatud isikute suhtes, kes võivad olla seotud meile vaenulike jõududega? See, kes ei ole ettevaatlik ega alalhoidlik nendes küsimustes, on lihtsalt rumal või naiivne.
Kõige suurema opositsioonierakonna fraktsiooni esimees kurtis siin härdalt, et sekkutakse inimeste eraellu, keegi ei saa oma perekonnas tunda armastust ega elada täisväärtuslikku elu, sest alati on keegi, kes tuleb hurjutama. Ma arvan, et see on väga hea teema, mille puhul rääkida demokraatiast. Kas see on demokraatia, kui parlamendivalimiste kampaania ajal räägitakse üht, aga valimistevahelisel ajal tehakse hoopis teist? Näiteks sobib üks seadus, mis lõhestab tervet Eesti ühiskonda ja millele enamik on vastu. Seda seadust suruti läbi siinsamas saalis, teades, et seda ei jõuta rakendada tollase parlamendikoosseisu ajal. Kas see on demokraatlik? Teati, et see taak läheb järgmisele koosseisule üle. Sellepärast, muide, ongi üks fraktsioon siin saalis – teie selle jama kokku keerasite. Kas see on demokraatiaga kooskõlas?
Lõpetuseks. Kes tulevikku ei mäleta … Kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta. Vabandust, sõnad lähevad juba sassi, sest see, mida minevik meile pakub, on üpriski masendav. Tuletame meelde: 12. märts 1934, vaikiva ajastu kehtestamine, mille üks peajuhte oli Sotsiaaldemokraatlik Erakond koos Riigikogu esimehe August Reiga. 1940. aasta juuni ja juunikommunistid – märgatavalt palju oli just nimelt ühe partei esindajaid.
Seega ei ole mõtet vaadata minu poolt võttes paremale nurka, et seal on oht demokraatiale. Vastupidi, meie tahame demokraatiat, mis ongi demokraatia ja mida ainult ideoloogiliselt ei omistataks liberaaldemokraatiale. Rahva võim on see, mis otsustab. Ja kui rahvas valib endale meeldiva parlamendi, siis see parlament teebki seda, mida valijad ehk rahvas ootab, täpselt nii nagu Ungaris või Poolas. Kui rahva toetus on olemas, siis ka tehakse. Nii et ohtu demokraatiale võime näha hoopis teatud vanemate erakondade puhul, kes eiravad igasuguseid demokraatlikke põhimõtteid ja üritavad siin saalis läbi suruda otsuseid, millele ei ole ühiskonnas toetust. Aitäh teile!

13:13 Aseesimees Enn Eesmaa
Külliki Kübarsepp, palun!

13:13 Külliki Kübarsepp
Aitäh, aseesimees! Eesti demokraatia ohud ja väljakutsed. Mis on minu jaoks demokraatia? Minu jaoks on demokraatia vabadus ise otsustada. Aga me unustame ära, mis on vabadus. Vabadus on vastutus. Kuid kas me saame aru, mis on vastutus? Ma kardan, et kui me tõmbame siin saalis siit sinna otsa ühe diagonaaljoone, siis me tunnetame, et vastutuse mõiste on ühest otsast teise muundunud. See ongi minu meelest meie demokraatia oht ja samas ka väljakutse. Ei tasu siin sildistada "meie" ja "teie", vaid me peame aru saama, et olenemata sellest, mis -ismi me esindame, mis erakonda me esindame, me oleme siia valitud, et vastutada meie rahva eest, vastutada Eesti riigi eest. Seetõttu on väga oluline, et me teeks vahet, mida me välja ütleme – ses mõttes, et kas sellel on ka tegelikult tõepõhi all. Jah, ma olen oma loomuselt ka otsekohene, aga otsekohesus ei tähenda teadlikku provotseerimist ega teadlikku valetamist. Meie ühiskond on väsinud ja otsib seetõttu must-valgeid lahendusi, aga vabandust, meie elu ei ole must-valge.
Eile kolm aastat tagasi asutati Vabaerakond. Mis oli see põhjus? Põhjus oli see, mida ettekandjad on ka täna välja toonud, et miks ei leita lahenduste kaudu n-ö keskteed. Aga seda ju kardetakse! Kui te olete pannud tähele Vabaerakonna fraktsiooni käitumist, mida siin saalis kahjuks aeg-ajalt naeruvääristatakse, siis ongi rõhutud sellele, et meie saadikutel on vastutus – vastutus kaitsta oma valijate huve. Ja mis siis, kui fraktsioonis lähevad seetõttu hääled lahku. Me ei ole tulnud siia ajama Vabaerakonna isiklikku asja, vaid me oleme siia tulnud enda inimesi esindama. Ja seda oleks aus ka teil, kõigil teistel, teha.
Mida ma oleks tänastest peaettekannetest oodanud? Me tahame demokraatiat peamiselt defineerida poliitiliste osalejate kaudu, aga see ei ole ju ainult see. Meil on väga suur partner ja selleks partneriks on meedia. Ma küsin, kas ka meedia ühe ühiskonnaosana kannab vastutust – vastutust teha vahet, mis on libauudis, mis on provokatsioon, mis on glamuur, mis on tegelikkus, mis on sisu ja mis on näilisus. Ka selle kaudu me näeme, milline on Riigikogu, ja siis ongi lihtne teha otsus, et seadusandja on marginaalne täidesaatev, tegelik võim. Nii ju põhiseadus ei ütle, niiviisi rahvas ei ütle, aga me laseme sellel kõigel olla, sest me oleme selle süsteemiga mugandunud. See on vastutustundetu.

Siin oleks võimalik veel mitu näidet esitada, aga ma toon ühe aspekti. Siin küsiti, mida mina kardan. Ma kardan, et meie ühiskonnas süveneb see, et kardetakse pidada dialoogi. Armastatakse monolooge, sest see on ju lihtsam ja kaitsemüüriga ümbritsetud.
Palun lisaaega!

13:17 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, kolm minutit juurde!

13:17 Külliki Kübarsepp
Minu mure on see, et ka täna puudutatud vabakonnad ja kodanikuaktivistid on selle kartuse ja muganduse kaasa läinud. Ma ootan põnevusega, mis hakkab siin saalis juhtuma järgmise nädala neljapäeval, kui me hakkame taas riiklikult tähtsa küsimusena arutama vabakondade rolli ja nende rahastusküsimusi. Eile hommikul oli vastava toetusrühma eelkoosolek, mis pani mõtlema, kas me ikkagi oleme ühiskonnana vabad ja julged. Ma tunnistan, et vabadus ei ole lollus, vaid vabadus peab olema ja on vastutus.
Ma kutsun teid kõiki üles mõtlema selle üle, mida me ütleme ja mida me teeme. Mõtleme, mida me teeme ka nendel kohalike omavalitsuste valimistel, situatsioonis, kus me manipuleerime inimestega, et me oleme imeinimesed ja suudame istuda kahel toolil, teenida kahte isandat korraga. Ei, sellega kaoks ju meie pühendumus, meie mõistmine, mis on tegelikkus. Lõpetame näilisuse, tegeleme demokraatia väärtuste säilitamisega ja ärme ise moonuta neid – seda on siin tehtud juba liiga kaua. Aitäh!

13:19 Aseesimees Enn Eesmaa
Igor Gräzin.

13:19 Igor Gräzin
Austatud aseesimees! Lugupeetud kolleegid Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast, kes te veel siin olete! Jutt ei käi teist. Jutt käib Marju Lauristinist, kes ei pidanud võimalikuks Eesti parlamendi arutelus osaleda ja lahkus kibekiiresti, nagu ka teised selle arutelu algatajad, kes lugesid oma missiooni täidetuks, kui olid siin mikrofoni ees ära etelnud.
Niisiis, millest algab demokraatia lõpp? Ma loodan, et Marju Lauristin vähemalt kuskil kuulab. Demokraatia lõpp algab, nagu ma ütlesin talle ka 1989. aastal, sildistamisest. Ühesõnaga, ütled kellegi kohta "natsist", "fašist" või midagi taolist, lülitad aju välja ja poliitiline probleem tundub olevat lahendatud. See on metodoloogia, millest alustas Marju Lauristin, Rahvarinde eestseisja, ja seda pole Euroopas vähemaks jäänud.
Tuletame meelde, kuidas me teretasime uusi erakondi, kes siia tulid. Kui EKRE siia tuli, siis kui palju oli neid inimesi, kes ütlesid, et poisid, tere tulemast, siin te saate nüüd päris poliitikat ajada, vaadake ja küsige, kui mingi mure peaks tekkima? Ma ei mäleta, et keegi oleks seda neile öelnud. Küll oli neid, sh mitte ainult sotside erakonnast, kes nägid neis oma verivaenlasi – mitte poliitilisi oponente, vaid vaenlasi.
Küsime nüüd, mis tekitas selle hüsteerika. Kust tulevad need ajuvabad sildistamised? Siin oli juba täna Vaost juttu. Kas Vao tulekahju mäletate? Kas te mäletate, kuidas te ise sel ajal käitusite? Te kõik karjusite hosiannat sotsialistist presidendile Ilvesele, kes andis tol korral korralduse Eesti rahvale häbeneda ja alltekstina korralduse otsida valget noort meest, soovitatavalt EKRE sidemetega. Ja kui selgus, et teda ei ole, siis oli ka Ilvesel ja teil kõigil jumala ükskõik, mis seal tulekahjul toimus, kust põlema läks jne, sest asjaolud ei klappinud sildiga, mis seal olema pidi.
EKRE ja paljud teised inimesed, kes jagavad paljusid EKRE seisukohti, ei tule taevast, vaid nad esindavad neidsamu vaateid, mida Austria, Poola, Ungari, Slovakkia, väga paljud soomlased (nt põlissoomlaste partei), ka Nigel Farage, Jörg Haider jpt. Mis on nendes vaadetes valet? Ma küsin veel kord teilt, sildistajad: kas te annate endale aru, et te kallate mürki? Ma saan aru, et praegused sotsiaaldemokraadid ei ole bolševikud, aga sel hetkel, kui nad hakkavad rääkima rahvuslik-konservatiivsest ja normaalsest parempoolsest liikumisest kui fašismist, natsismist, rassismist või millestki taolisest, nad on bolševikud, sest see ongi bolševistlik meetod. Ja meie, tõenäoliselt Eesti probleem on selles, et bolševismi hetkel ei ole meil sotsiaaldemokraatidele teist äärmust vastu panna, sest EKRE on selleks liiga tsentristlik ja liiga viisakas partei.
Üks asi, millest siin juttu oli, millest ma ka aru ei saa ja mis on silt mitte millegi kohta, on euroopalikud

väärtused. Ma olen seda küsinud saalis ja küsin veel kord, et nimetage üks. Ja selgub, et neid ei ole! Inimelu ei ole, vara ei ole, au ei ole, väärikus ei ole. Mis on siis euroopalik väärtus, kust sa selle leiad? Ma palun aega juurde!

13:24 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, kolm minutit juurde!

13:24 Igor Gräzin
Ma ütlen teile, kus need liberaalsed väärtused on. Muide, üks kõige amoraalsemaid inimesi üldse on Erasmus Rotterdamist. No vaadake, kuidas see inimene elas. See oli Euroopa väärtuste apoteoos. Kas te tahate olla samasugune limukas nagu tema, Erasmus Rotterdamist?
Euroopalikud väärtused on olemas. Tõsi, mitte elus, aga nad on olemas selles ideoloogias, mida ei julgenud siin puldis mitte keegi nimetada. (Kas nad räägivad ära? Kas tohib jätkata? Ma palun pool minutit. Ma ei saanud, kuna see Jürgenson ... Tähendab, mul ei ole mõtet seinale rääkida.)

13:24 Aseesimees Enn Eesmaa
Härra Gräzin!

13:24 Igor Gräzin
Need väärtused on olemas selles ainsas dokumendis, mida pole siin kordagi nimetatud. Ei ole julgetud nimetada, sest silt ei ole õige. See on Jeesuse mäejutlus, aga seda ei julge keegi nimetada, sest see on ju ka sallimatu religioosse fanatismi avaldumisvorm. Ehk teiste sõnadega, kui me ei tunnista oma kristlikku päritolu, kui me ei tunnista liberalismi kristlikku sisu väljaspool religiooni, siis pidage meeles, et euroopalik väärtus – kõlagu see teile hoiatusena! – on vasakpoolse euroopaliku bolševismi tunnussõna, lakmuspaber. Niipea kui inimene räägib Euroopa väärtustest, tehke kõrvad lahti. Ta hakkab valetama, kusjuures täna ei olnud mingi erand.
Pöördun teie poole ühe väga konkreetse ettepanekuga. Parlament ei ole tsirkuse tegemise koht ja ringi reisivad Euroopa saadikud, kes tulevad meid õpetama ja mitte kuulama, ei ole teretulnud. Me oleme valmis nendega rääkima teistes formaatides. Aga nii omavahel – üks äärmuspartei on meil ka olemas –, eriti vasakule, ühe äärmuspartei äärmuslikule tiivale ma tahan öelda, et teate mis: sõnad tulevad ja lähevad, armastus jääb, püüdke mõista, püüdke aru saada! Ja mida on öeldud keelatud raamatus? "Ära otsi pindu venna silmist, kui sul endal palk seal on." Aga see raamat ei ole poliitiliselt korrektne. Tänan!

13:26 Aseesimees Enn Eesmaa
Jaanus Marrandi.

13:26 Jaanus Marrandi
Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Ma tahan alustada eelkõneleja eksalteeritud sõnavõtu kriitikast. Ega midagi teha ei ole, sellega tuleb tegeleda. Eelkõneleja rääkis siin hästi palju sildistamisest, aga ta tegeles ka ise sildistamisega. Mitte keegi siin saalis ei kasutanud täna sõnu "fašist" või "pruunsärklane". Mitte keegi ei rääkinud isegi euroopalikest väärtustest. Ainus, kes viitas euroopalikele väärtustele ülekantud mõttes, oli Toomas Jürgenstein, kes rääkis kristlusest.
Aga see, millest me siin täna rääkisime hästi pikalt ja palju, oli liberaalne demokraatia ja liberaalse demokraatia väärtused. Liberaalne demokraatia ei ole tegelikult sõnakõlks, see ei ole ühe või teise erakonna mingisugune väljamõeldis või leiutis. Need on väärtused, mida me kõik üheskoos eile siinsamas saalis väga hästi välja näitasime ühe hääletuse puhul – naistevastase vägivalla hääletuse puhul, kus hääled jagunesid, kui ma õigesti mäletan, kas 79 : 7 või 80 : 7. Võiks ju öelda, et kuningas on alasti, aga see oleks liigne liialdus. Sellesama fraktsiooni esimees ütles siin täna ise, et nemad ei tunnistagi liberaalse demokraatia väärtusi, et liberaalne demokraatia ei olegi mingi väärtus. Seetõttu võib öelda, et selle ühe näidishääletusega said sikud lammastest eraldatud. Ma nimetaksin seda pigem niimoodi.
See ei ole sildistamine. Siin on küll püütud näidata, et liberaalne demokraatia vastandub kuidagi rahvuslusele. See ei vastandu rahvuslusele, kullakesed! Ma tuletan meelde, et Eesti rahvusriik loodi väga selgelt liberaalse demokraatia väärtuste alusel, mis leidsid väljenduse 1920. aastal Asutava

Kogu vastuvõetud põhiseaduses. Seal on väga selgelt öeldud, et ei või olla avalik-õiguslikke eesõigusi ega paheõigusi, mis olenevad sünnist, usust, soost, seisusest või rahvusest. Nii on Eesti 1920. aasta põhiseaduses, mis on liberaalse demokraatia väärtuste kehastus või kinnitus. See on, muuseas, üks demokraatlikumaid põhiseadusi terves Euroopas. Liberaalne demokraatia on mõtlemisviis, väärtuste süsteem, mille alla mahuvad väga hästi ka konservatiivsed sõbrad Vabaerakonnast või Isamaa ja Res Publica Liidust. Sinna mahuvad liberaalse poliitika esindajad, aga ka sotsiaaldemokraadid. See on väärtuste süsteem.
Neid aegu, kui me kaotasime oma iseseisvuse ja uuesti oma riiki moodustama asusime, mäletab üks toonaseid rahvast erutanud rahvajuhte Marju Lauristin, kes oli täna siin kõnepuldis. Ta tegi viiteid sellele ajale. Me võtsime ka siis pikkade vaidluste tulemusena, ühendades jällegi erinevad erakonnad, pika poliitilise mäluga tuntud liberaali härra Adamsi, Marju Lauristini, ehk kõik need inimesed, kes olid tookordses Põhiseaduse Assamblees, vastu põhiseaduse, mis käsitles liberaaldemokraatlikke väärtusi. 1992. aasta põhiseaduses sõnastati, et kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalla ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. See on väga selgelt liberaaldemokraatlik väärtus. Ja need, kes neid põhimõtteid eitavad, eitavad tegelikult Eesti riigi aluspõhimõtteid iseenesest. Mina saan sellest asjast nii aru.
Ma ei väida, et liberaalne demokraatia on mingisugune absoluutne väärtussüsteem, aga siia, meie kultuuriruumi sobib see väga hästi. Ja mitte euroopalikke väärtusi, vaid just nimelt kristlusel põhineva väärtuste süsteemi kujunemise tõi siin oma ettekandes väga selgelt välja Toomas Jürgenstein. Nüüd, kui me läheme siit ...
Palun kolm minutit lisaaega!

13:31 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, kolm minutit juurde!

13:31 Jaanus Marrandi
Tõsi on see, et maailm on väga väikeseks jäänud. Nagu ka tänastest ettekannetest välja tuli, on selle maailma käsitlemine ühe hiirekliki kaugusel – inimesed, maailma eri punktid. Jah, selle kohta öeldakse "globaliseerumine". Jah, tehnoloogia on selle maailma väiksemaks muutnud. Me saame väga selgelt aru, et see tähendab inimeste liikumist ja osalemist, massiivset, tihedamat suhtlemist omavahel. Ja see tähendab ka seda, et tekivad probleemid.
On inimesi, kes ei mõista neid muutusi. Sada aastat tagasi, kui linna tuli tsirkus, näidati ka habemega naist ja mustanahalist. See tekitas mõnes hirmu, mõni tahtis neile peksa anda. Tänane maailm on teistsugune ja me peame nendest muutustest aru saama. Kindlasti on ka sellesama globaliseerumisega seotud niisugune nähtus nagu pagulaskriis, mis tõepoolest paneb need liberaaldemokraatlikud väärtused küsimärgi alla, tekitab meis küsimusi. Selle taga on hirm nagu sada aastat tagasi. Ja need inimesed, kes neist asjadest sageli aru ei saa, näitavadki oma arvamust ärritunumalt välja, eitades neid aluspõhimõtteid.
Aga millised on meie valikud selles väikeseks jäänud maailmas? Kas meil on tegelikult valikuid? Missugune asi toob kaasa suurema kaose – kas see, kui me saame tihenenud läbikäimises aru, et me peame inimestest, üldistest inimlikest omadustest lugu pidama, jagamata neid headeks ja halbadeks, ilusateks ja koledateks lähtuvalt mingist üldisest tunnusest (nt rass, usutunnistus), või see, kui me ütleme, et need väärtused ei ole meile tähtsad? Ühel pool on liberaalse demokraatia väärtused, teisel pool see, et need väärtused ei tähenda meile midagi. Kummal juhul on siin ühiskonnas, meie Euroopa kultuuriruumis suurem võimalus kaose tekkeks?
Ma arvan, et kui me nendest liberaaldemokraatlikest väärtustest loobume, siis on oluliselt suurem võimalus, et meie kultuuriruumis tekib kaos. Ehk me peame tunnistama teiste inimeste erinevusi, me peame suutma neid mõista, ja selles mõistmises peituvadki needsamad liberaalse demokraatia väärtused. See on põhimõtteline küsimus. Üsna pahasti on, kui me neid hirme, mis inimestel üsna loomulikult tekivad – ja mida siin ka Jaak Prints väljendas –, asume võimendama, süvendama, et selle arvel ka poliitilist kasumit lõigata. See ei lähe kohe mitte, nagu ütles üks klassik.

Ma arvan, et tuuled puhuvad ja kired möllavad, aga põhilised väärtused, mis on juba kuskil kristluse algdokumentides paigas, jäävad. Nii saab see planeet, meie kontinent ja ka Eesti riik olla selline elukoht, mis on meile kõigile vastuvõetav. Tänan tähelepanu eest!

13:34 Aseesimees Enn Eesmaa

Henn Põlluaas. Palun, kaheksa minutit!

13:35 Henn Põlluaas

Riiklikult tähtsa küsimuse arutelu ärakasutamine enne valimisi enda poliitilise agenda ja ideoloogia levitamiseks ning poliitiliste oponentide mahategemiseks on ääretult madal ja küüniline. Aga mida muud oodatagi sotsidelt, kes püüdsid meile siin selgeks teha, et Eesti ja eestlased ei ole enam mõisted, mida oleks paslik kasutada. Me peame need asendama Eestimaa ja eestimaalastega, jõudma uuele tasandile.

Paraku ei ole vist siin kõnelenud sotside esindajad lugenud põhiseadust, mis ütleb täiesti sõna-sõnalt, et Eesti riik on loodud Eesti rahva enesemääramise kustumatul õigusel ja selleks, et säilitada eesti keelt, kultuuri ja rahvust. See pandi paika ühiskondliku kokkuleppega Eesti riigi taasloomisel. Kas keegi tahab öelda, et see on ebademokraatlik?

Aga me tõesti näeme, et ütlejaid on palju. Poliitilisi oponente sildistatakse. Sallimatus nende vastu on läinud niivõrd äärmuslikuks, et sotside esimees kuulutas lausa kongressil, et rahvusriiklus on ebainimlik ja ohtlik düstoopia, mis pärineb 19. sajandist, et ühiskond on täis rahvuslikku okset ja idioote. Kui see väljaütlemine, mis sotside kongressil aplausitormiga heaks kiideti, ei ole vastuolus meie riikluse põhimõtetega, kui see ei ole vastuolus demokraatiaga, mis siis on?

See ei ole mitte üks näide, vaid me võime tuua kümneid ja kümneid näiteid. Alles hiljuti tekitas kirgi Sirbis avaldatud artikkel, kus nimetati laulupidu mingisuguseks natsibakhanaaliks ja ajupesuks noortele. Ja kui EKRE, kes on ju sotside meelest kõige kurja ja paha juur, tõusis üles meie rahvuslike traditsioonide ja kommete kaitsele, siis tõusid barrikaadidele ka sotside ninamehed, ministrid Saar ja Mikser, kes teatasid, et EKRE on räigelt rikkunud sõnavabadust ning nemad on valmis kas või surmani sõnavabaduse eest seisma. Aga kus oli see sõnavabaduse eest seismine siis, kui Sirp keeldus avaldamast vastulauset sellele täiesti absurdsele artiklile? Siis ei olnud sotse mitte kuskil, siis ei kaitsnud mitte keegi demokraatiat ega sõnavabadust.

Ma mäletan veel seda, kuidas aastal 1988 Marju Lauristin, kes täna esines siin sellise patroneeriva sõnavõtuga, õpetas meid ja andis suuniseid, kuidas ta peale Eesti suurt üritust lauluväljakul – mis selle pealkiri oligi, "Eesti vabaks!", "Eesti lipp" või "Eesti vabaduse laul"? – intervjuus teatas, et tema tundis, kuidas lauluväljakul sündis fašism. Ja kui teie kogete fašismina seda, et eesti rahvas tunneb ühtekuuluvustunnet, tunneb küünarnukitunnet, tunneb uhkust oma mineviku, oma kommete ja pärimuse üle, et me tahame kesta ja jätkuda, siis andke andeks! Siin enne loeti sõnu peale, et keegi ei tohi öelda, kellel on õigus Riigikogus olla. Aga mina julgen selliste väljaütlemiste peale öelda, et sellisel erakonnal, kes selliseid seisukohti jagavad, ei ole kohta Eesti riigis.

Me näeme iga päev, kuidas sotsid püüavad ümber defineerida väärtusruumi, kuidas n-ö tõelistele euroopalikele väärtustele tahetakse anda mingisugust oma, täiesti moonutatud tähendust ja kuidas rünnatakse neid, kes püüavad kinni hoida traditsioonidest, perekonnast – kõigest sellest, mis on meid aastatuhandeid kandnud. Me näeme seda, kuidas sotsid jagavad meie maksumaksjate raha mingisugustele MTÜ-dele, kes esindavad just nimelt neid sotside poolt kilbile tõstetud libaväärtusi, kuidas miljoneid jagatakse LGBT ühingule, Eesti Inimõiguste Keskusele, Feministeeriumile, Oma Toale jne. Ilma riikliku rahastuseta ei oleks neid olemaski. Samas teevad needsamad ühendused riigi raha eest homo- ja n-ö soopropagandat meie koolides, hagevad riiki kohtusse homoabielude ja immigrantide kaitseks, kellel ei ole õigust siin Eestis olla, jne, jne. Muuseas, Margaret Thatcher ütles kunagi, et kui sotsid on valitsuses, korraldavad nad tavaliselt finantskaose: nad kulutavad ära teiste inimeste raha. Ja seda me näemegi iga päev.

Rahvaalgatusest oli täna juttu. See lasti susinal, visinal põhja. Ilmselt loodigi see eelnõu ainult selleks, et pingeid ühiskonnas, demokraatia pärast muretsejate pahameelt kuskile ära kanaliseerida. Kõik ettepanekud lükati tagasi, kaasa arvatud demokraatlikus riigis ääretult oluline rahvaalgatuse võimalus, mis meil n-ö esimeses vabariigis ka olemas oli. Sotside esindaja, kes oli kaasatud eksperdina ja otsustajana, ütles, et rahvaalgatus ei sobi praegusesse Eesti süsteemi poliitilise kultuuri madala taseme tõttu. Mäletatavasti kutsus ka Päts kunagi eesti rahvast madala tasemega haigeks rahvaks, aga ometigi

lõi just nimelt seesama rahvas Eesti Vabariigi ja taastas selle.
Tänase arutelu asendamine monoloogiga on kõike muud kui demokraatia, sest Riigikogu liikmetele ei antud võimalust isegi mitte küsimusi esitada. Aeg saab otsa, ma võiksin siin tundide kaupa rääkida. Kokkuvõtteks pean ma tõdema, et selles liitsõnas "sotsiaaldemokraatia" on kaks teineteist absoluutselt välistavat sõna. Ja ongi kõik. Aitäh!

13:43 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud kolleegid! Rohkem kõnesoove ei ole, sulgen läbirääkimised. Ma tänan selle debati eest! Tänan ka põhiettekannete tegijaid, kus iganes nad ka praegu ei viibi! Ma loodan väga, et me kõik viibime esmaspäeval uuesti selles saalis ja piiblit tõlgendavad numeroloogid eksivad – maailm jääb püsima ka pärast laupäeva. Kohtumiseni!

Istungi lõpp kell 13.44.